

Laurila Juho

Kilpaileva yhteiskunta: perusopetuksen rehtoreiden käsityksiä oppilaiden välisestä kilpailusta

Pro gradu -tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN JA PSYKOLOGIAN TIEDEKUNTA

Varhaiskasvatuksen maisteriohjelma

2023

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta

Kilpaileva yhteiskunta: perusopetuksen rehtoreiden käsityksiä oppilaiden välisestä kilpailusta (Juho Laurila)

Pro gradu -tutkielma, 60 sivua, 3 liitesivua

Huhtikuu 2023

Tämä pro gradu -tutkielma toimii kasvatustieteiden maisteriohjelman opinnäytetyönä. Tutkimuksen tavoitteena on löytää vastauksia siihen, miten peruskoulujen rehtorit ja johtavat opettajat käsittävät oppilaidensa välisen kilpailun ja millaisia tulevaisuuden näkymiä kilpailu heidän mielestään oppilaalle asettaa. Tutkimus on toteutettu yleisenä laadullisena tutkimuksena hyödyntäen temaattista aineistonanalyysitapaa. Tutkielma on näkökulmaltaan yhteiskunnallinen. Tutkimuskysymyksinä toimivat: *Millaisia käsityksiä ja ajatuksia peruskoulujen rehtoreilla ja johtavilla opettajilla on oppilaiden välisestä kilpailusta?* ja *Millaisia tulevaisuuden näkymiä oppilaiden välinen kilpailu luo yksittäisen oppilaan kannalta peruskoulujen rehtorien ja johtavien opettajien käsityksen mukaan?*

Tutkimuksen viitekehys rakentuu aiempaan tutkimukseen ja käytettyyn lähdekirjallisuuteen nojaten, ja etenee aluksi laajemmasta yhteiskunnallisesta katsontatavasta kohti oppilaan arkea suomalaisessa peruskoulussa, ja siellä tapahtuvaan oppilaiden väliseen kilpailuun. Ensiksi esittelen suomalaisen yhteiskuntarakenteen sosiaaliliberaalisen näkökulman murroksesta kohti uusliberaalista kilpailumyönteisempää yhteiskuntanäkemystä. Teoriapohja käsittää myös yhdenvertaisuuden sekä tasa-arvon perusteet osana suomalaista peruskoulutusta, kilpailun määrittämisen sekä millaisena oppilaiden välinen kilpailu peruskouluissa näyttäytyy. Esittelen tutkimuksen metodologiaa sekä esittelen ja perustelen, tutkimuksen aineistonkeruun kyselytutkimuksena ja temaattisen analyysin valinnat.

Tutkimustulokset osoittivat, että peruskoulujen rehtorit käsittivät oppilaiden välisen kilpailun edelleen usein kehollisessa kontekstissa tapahtuvaksi vertailuksi, mutta myös laajemmin muihin koulun arkitoimintaan liittyviin käytäntöihin. Tulokset paljastivat ristiriitaisuuksia rehtorien erilaisista käsityksistä kilpailua kohtaan erityisesti yhdenvertaisuuden sekä oppilaan kannustavuuden näkökulmasta. Toisaalta kilpailu käsitettiin oppilasta motivoivana ja tulevaisuuteen valmiuksia antavana, kun taas huolia ja uhkia eriarvoisuuden kasvulle sekä henkiselle hyvinvoinnille nostettiin esille. Tulokset olivat osittain erisuuntaisia suhteessa aiempaan tutkimukseen. Tutkimustuloksia käsitellen tutkielman tulos- ja johtopäätökset luvuissa.

Tutkielman loppupuolella arvioin tutkielman luotettavuutta sekä eettisiä kysymyksiä, ja pohdin mahdollisia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Tutkimusta voidaan pitää tutkimusjoukon koon ja homogeenisyyden puolesta luotettavana tiedostaen, että laajemmalla tutkimusjoukolla on mahdollisuus sitä entisestään kasvattaa. Tutkielmassa käytetyssä lähdekirjallisuudessa on huomioitu kotimaiset, kansainväliset ja vertaisarvioidut teokset.

Avainsanat: kilpailu, yhdenvertaisuus, tasa-arvo, eriarvoisuus, tulevaisuus, laadullinen tutkimus

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Suomalaisen sosiaaliyhteiskunnan muutoksesta kohti 2000-luvun kilpailuyhteiskuntaa	7
3 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo suomalaisen koulutusjärjestelmän kulmakivinä.....	11
3.1 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvokasvatus nykypäivän peruskoulussa.....	14
4 Kilpailullisuus vuorovaikutuksellisenä ilmiönä	17
5 Kilpailu suomalaisessa peruskoulutuksessa	21
5.1 Kilpailu akateemisissa sekä taito- ja taideaineissa	23
5.2 Kilpailu liikunnassa ja kehollisuudessa	25
6 Metodologiaa ja tutkimuksen suorittaminen.....	27
6.1 Tutkimuskysymykset.....	27
6.2 Yleinen laadullinen tutkimus ja temaattinen analyysi.....	28
6.3 Aineiston keruu ja analyysi	30
7 Tutkimustuloksia.....	33
7.1 Rehtorien ja johtavien opettajien käsityksiä ja ajatuksia kilpailusta	33
7.2 Käsityksiä oppilaiden välisen kilpailun vaikutuksesta oppilaan tulevaisuuteen	38
7.3 Kouluorganisaatioiden sisäisiä linjauksia ja sovitut käytänteitä kilpailua kohtaan	41
8 Johtopäätökset.....	44
9 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset kysymykset	47
10 Pohdinta	51
Lähteet.....	53

1 Johdanto

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee peruskoulun rehtoreiden käsityksiä oppilaiden välisestä kilpailusta niin yhteiskunnallisesta kuin myös yksittäisen oppilaan näkökulmasta. Tutkimus on toteutettu yleisenä laadullisena kyselytutkimuksena. Tutkimuksessa pyritään löytämään vastauksia muun muassa siihen, minkälaisia ilmiötä ja lieveilmiöitä kouluissa tapahtuva oppilaiden kilpailu voi aiheuttaa oppilaalle itselleen peruskouluikäisenä sekä minkälaisia tulevaisuuden näkymiä kilpailu luo oppilaan elämän polulla rehtorien näkemyksen mukaan.

Ajatus kilpailun ilmiön tutkimisesta alkoi kytemään syksyllä 2019 suorittaessani vielä kasvatustieteiden kandidaatin opintoja. Pohdin tuolloin, että olisin tehnyt silloisen kandidaatin työni kasvatuksessa ilmenevästä kilpailusta kirjallisuuskatsauksena. En kuitenkaan tuolloin löytänyt tarpeeksi lähdekirjallisuutta suhteutettuna omiin silloisiin taitoihini tutkijana, jotta olisin kyennyt suorittamaan tarpeeksi kattavaa tutkimusta. Ajatus kilpailun tutkimisesta kuitenkin jäi odottamaan parempaa hetkeä.

Kilpailu on kiinnostanut minua aina - varmasti myös siitä syystä, että omaan itse lähes elämän mittaisen kilpaurheilutaustan. Kasvatustieteiden opintojen yhteydessä niin yliopistolla kuin kasvatuksen ja opetuksen kentällä olen kuitenkin sattunut törmäämään usein hyvin kielteiseen tai skeptiseen käsitykseen lasten kilpailullisuudesta löytämättä sen tarkempaa tietoa, tutkimusta tai määritelmää, miksi kilpailu nähdään ei-toivottavana käytöksenä. Näistä syistä innostuin itse tuottamaan mahdollisimman laadukasta tutkimusta tästä tärkeästä ja ajankohtaisesta aiheesta - tiedostaen omat riskini subjektiivisuudelle.

Suomalainen peruskoulu on näyttänyt erityisesti 1990–2000-luvuilla mainetta niin globaalisti kuin valtakunnallisestikin oppimistulosten ja tasa-arvoisuuden mallimaana. Pitkään suomalaiset oppilaat pärjäsivät kansainvälisillä mittareilla erinomaisesti verrattuna muiden maiden peruskouluikäisiin lapsiin. Vasta viime vuosina muun muassa PISA-tulokset ovat osoittaneet, että suomalaisten oppilaiden koulutulokset ovat laskeneet selvästi (Hautamäki ym., 2015, s. 36). Osittain ilmiön oravan pyöränä voidaan nähdä oppilaiden jakaantuminen alueen

peruskouluihin koulumenestyksen mukaan. Huomion arvoista tuloksissa on kuitenkin se, että edelleen suomalaiset oppilaat pärjäävät verrattaen hyvin muiden maiden verrokkeihin.

Samaan aikaan myös suomalainen peruskoulutus on joutunut suhtautumaan eri tavalla ympäröivään yhteiskuntaan ja sen muutoksiin. Tullessa 2000-luvulle suomalainen yhteiskunta oli elänyt murrosta, jonka seurauksena kilpailullinen markkintatalousvetoinen yhteiskuntarakente oli ottanut yhä vahvempaa jalansijaa (Alasuutari, 2004, s. 3). Tämä murros aiheutti kasvatuksen ja koulutuksen sisällä ristiriitaisia toimia. Toisaalta huolet koululaisten eriarvoisuudesta ja segregatiosta pakottavat peruskoulun reagoimaan yhdenvertaisuusaatteellaan entistä voimakkaammin tasa-arvoisuuteen, mutta vastaavasti myös kilpailukeskeistä yhteiskunnallista ajattelua alkoi iskostumaan kouluseinien sisäpuolelle (Vettenranta, Kotila ja Harju-Luukkainen, 2021, s. 233).

Nykypäivän perusopetuksen arvopohja nojaakin voimakkaasti yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisuuden käsitteille (Ahonen ym., 2015, s. 44). Perusopetuksen arvokasvatus on tämän tutkimuksen kannalta merkittävää siitä syystä, että yhdenvertaisuus ja tasa-arvo usein nähdään poissulkevana tekijänä kilpailun ilmiölle. Kilpailun perusluonne kumuloituu yksilöiden tai joukkojen keskinäiselle vertailulle paremmuudesta (Pulkki, 2017, s. 20). Aiemmat tutkimukset esittävätkin usein, että kilpailu ja sen suomat mahdollisuudet asettavat yksilöt eriarvoiseen asemaan niin sosiaalisessa kontekstissa kuin myös jonkin tavoiteltavan saavuttamisessa.

Tutkimukseni muodostuu käytännössä neljästä osasta. Lähdän teoreettisen viitekehyksen kautta selvittämään kilpailua yleisemmältä yhteiskunnalliselta tasolta siirtyen loppua kohden lähemmäs peruskouluoppilaan arkea. Ensiksi kuvaan lähdekirjallisuutta ja aiempaa tutkimusta hyväksikäyttäen suomalaisen yhteiskunnan kilpailuun ja kilpailullisuuteen liittyvää murrosta 2000-luvulle tullessa. Teoreettisen viitekehyksen ja tämän tutkimuksen osalta pidän merkityksellisenä selvittää, minkälaiseen yhteiskuntaan kasvatusalan ammattilaiset oppilaitaan tulevaisuuden vastuunkantajina kasvattavat. Tämän jälkeen paneudun perusopetuksen arvopohjaan erityisesti yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmista. Lopuksi selvennän kilpailun fundamentaalista perustaa ja sen ominaisuuksia vuorovaikutussuhteissa niin yleisellä tasolla kuin myöhemmin puhtaasti peruskoulukontekstissa oppilastasolla.

Teoreettisen viitekehyksen jälkeen esittelen tutkimukseni metodologiaa sekä tutkimusvalintojani. Tutkimuskysymykseni ovat: *millaisia käsityksiä ja ajatuksia peruskoulujen rehtoreilla ja johtavilla opettajilla on oppilaiden välisestä kilpailusta sekä millaisia tulevaisuuden näkymiä oppilaiden välinen kilpailu luo yksittäisen oppilaan kannalta peruskoulujen rehtorien ja johtavien opettajien käsityksen mukaan?* Käyn läpi omat tutkimusmenetelmäni, esittelen tutkimuskysymykset sekä selvennän niin aineiston keruun kuin analyysivalintani. Kuten edellä mainitsin, tutkimus toteutettiin yleisenä laadullisena tutkimuksena hyödyntäen temaattista aineiston analyysia. Tämän jälkeen esittelen tutkimustulokset kaikille tutkimuskysymyksilleni ja paneudun niihin entisestään johtopäätösten osalta. Lopuksi arvioin tutkimukseni laadukkuutta ja eettisiä kysymyksiä ennen omaa pohdintaani koskien koko tutkimusprosessia ja mahdollisia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Tutkimustulosten kannalta tärkeät teemataulukot löydät tutkimuksen lopusta liitteinä. Toivon tämän opinnäytetyön kannustavan lukijoitaan laajemmin myöhempää tutkimusta varten.

2 Suomalaisen sosiaaliyhteiskunnan muutoksesta kohti 2000-luvun kilpailuyhteiskuntaa

Tässä luvussa esittelen, kuinka tasa-arvoisuuteen nojaava suomalainen sosiaalipoliittisvetoinen yhteiskunta liukui 2000-luvun taitteessa kohti kilpailukeskeistä, markkinatalousvetoista yhteiskuntanäkemyistä. Puhuttaessa suomalaisesta yhteiskunnasta niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin ei voida välttyä tietyiltä käsitteiltä kuten maksuton peruskoulutus ja terveydenhuolto, tasa-arvo tai oikeusvaltio. Nämä käsitteet kuvaavatkin hyvin suomalaista yhteiskuntajärjestystä ja ovat yleisesti eräänlaisia mittareita, jotka me suomalaiset asetamme kriteereiksi länsimaiselle demokratialle ja hyvinvointivaltiolle.

Ihmiselle ominainen ja monilta osin evoluutionkin aiheuttama kilpailullisuusvietti ja toimintamalli on juurtunut yhteiskuntamme rakenteisiin ja toimintoihin. Douglas (2019, s. 1) kuvailee, kuinka länsimaisessa yhteiskunnassa kilpailemme lähes kaikesta; taistelemme yhteiskunnallisista asioista, työ- ja koulupaikoista sekä yleisesti eri konteksteissa paremmuudesta, joka nostaisi meitä muita korkeammalle. Valitettavasti tätä tutkimusta tehdessä keväällä 2023 vallitseva maailmantilanne Ukrainan sodan muodossa on muistutus siitä, mihin asti vielä nykyäänkin ihmismieli on valmis menemään kilpaillessaan paikastaan kansainvälisestä nokkimisjärjestyksestä ja elintilan hankkimisessa.

Suomalainen hyvinvointivaltio alkoi vähitellen rakentumaan käsikädessä toisen maailmansodan jälkeisen jälleenrakentamisen kanssa. Tuolloin määrittäviä tekijöitä suomalaisessa tulevaisuuden rakentamisessa olivat arvot tasa-arvosta ja sosiaalisesta solidaarisuudesta (Nygård, 2015, s. 136). Ne nähtiin myös perusedellytyksinä paitsi suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikan ja kansakunnan yhteenkuuluvuudelle, mutta myös laajemmin talouselämän ja ulkomaisen viennin kehittämiseksi aina 1990-luvulle saakka (Nygård, 2015, s. 136–137). Pitkään 1900-luvun loppupuolella määrännyt *sosiaaliliberaalinen* käsitys joutuikin jakamaan 1980-luvulla aiemmin jakamattoman huomionsa *uusliberaalisen* ja enemmän kilpailumyönteisen katsomustavan kanssa (Ahonen ym., 2015, s. 44).

Yhteiskunnan mittarina, joka takaa yhdenvertaisuuden, oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon, voidaan käyttää eri yhteiskuntaluokkien sosiaalisten etäisyyksien läheisyyttä sekä mallia, jossa jokainen kansalainen toimii niin julkisen palvelujen tai etujen hyötyjänä, kuin myös aktiivisena talkoolaisena luomaan näitä yhteiskunnallisia palveluita (Pihlaja ja Silvennoinen, 2020, L2).

Varsinaisesti käsite *hyvinvointivaltiosta* alkoi laajemmin nostamaan päätään Suomessa 1970-luvulla (Kettunen, 2015, s. 73). Sitä ennen niin Suomessa kuin myös muissa pohjoismaissa erittäin suuren jalansijan ottanut käsite *yhteiskunnasta* oli ehdottomasti hallitseva käsitys kansallisvaltioista, joka toimivan ja välittävän sosiaalipolitiikkansa avulla integroi kansalaiset voimakkaasti osaksi jotain yhteistä, ja pyrki luomaan heistä toimijoita kohti jotain yhteistä, valoisampaa tulevaisuutta (Kettunen, 2015, s. 73). Nykypäivänä sana yhteiskunta ei aiheuta yleisesti arkikielessä vastaavaa latausta asenteista, ideologiasta tai päämääristä toisin kuin jo vakiintunut hyvinvointivaltion käsite.

Talouselämyksen ja muuttuva kansainvälinen markkina heilauttavat 1990-luvun alussa poliittista kelkkaa myös Suomessa ja nostattivat enenevässä määrin kritiikkiä (Nygård, 2015, s. 137). Silloinen klassinen sosiaalipolitiikka nähtiin monista lähtökohdista yhteiskunnallisesti hyvin kalliina sekä kansainvälisen, kasvavan talousmarkkinan osalta kankeana yhteiskuntamuotona (Nygård, 2015, s. 137). Perinteinen hyvinvointivaltioajattelu saikin rinnalleen uuden modernin näkemyksen Suomesta kilpailuvaltiona (Nygård, 2015, s. 137).

Alasuutari (2004, s. 3) kuvaa artikkelissaan, miten 1990- ja 2000-luvun Suomessa kehittyi murros, jonka seurauksena ennen vahvasti suomalaisia yhteiskunnallisia palveluita ja rakenteita tuottanut julkinen sektori höllensi otettaan resurssien tuottajana mahdollistaen yksityisen markkinavetoisen sektorin mukaan tuleminen kantamaan vastuuta yhteiskunnallisesti tärkeistä asioista. Tämän kehityssuunnan vaikutuksesta, sekä markkinatalouden tehostavan luonteen vuoksi, suomalainen yhteiskuntarakente alkoi muokkautumaan sosiaalipoliittisesta yhteiskunnasta kohti enemmän markkinatalousvetoista kilpailuyhteiskuntaa (Alasuutari, 2004, s. 3).

Kilpailu näyttäytyy suomalaisessa yhteiskunnassa erityisesti sekä muissa länsimaaisissa markkinatalouksissa vahvasti yrittäjyyden kautta. Esimerkiksi yrittäjyyden tuottamisessa -

tässä näkökulmassa yhteiskunnan näkökulmasta - tärkeäksi ominaisuudeksi muodostuu yksilön kyvykkyys ja kilpailukyky (Stenlund, 2017, s. 7). On siis tärkeää, että yhteiskunta pystyy tuottamaan taloudellisesti kannattavaa yritystoimintaa tuottamalla yritysmyönteisiä yksilöitä, jotka ovat valmiita ja kykeneviä taistelemaan markkinapaikastaan hyvin kilpailuorientoituneella toimialalla (Stenlund, 2017, s. 18–19).

Okkonen, Heikkinen ja Huttunen (2019, s. 41–42) kuvaavat kirjoituksessaan kouluorganisaatioiden toimintamallia rakenteiden, prosessien ja resurssien kautta. Näistä osa-alueista erityisesti rakenteet ja resurssit ovat säädeltävyydeltään paljon laajemman yhteiskunnallisen käsityksen ja päätöksenteon varassa (Okkonen, Heikkinen ja Huttunen, 2019, s. 42, 50–51). Koulutusorganisaatioiden toimintaa ohjaavat lainsäädännöt ja ohjeistukset ovat suurelta osin poliittisesti säädeltyjä pykälä, joiden mukaan toimintaa kasvatustalouden sisällä toimintaa ja opetusta suunnitellaan sekä toteutetaan (Okkonen, Heikkinen ja Huttunen, 2019, s. 42).

Myös peruskoulujen resurssit - niin taloudelliset kuin inhimillinen kompetenssikin - ovat valtiovallan säädeltävissä. Toisin sanoen peruskoulutuksen käytänteisiin, tavoitteisiin, kouluympäristöjen laatuun sekä kasvatustalouden ammattilaisten pätevyyteen linkittyvät valtavasti poliittisia voimia (Okkonen, Heikkinen ja Huttunen, 2019, s. 50-51). Vahvasti yhteiskunnallisesta näkökulmasta koulutusta lähestyessä onkin vaarana, että laajemmin yhteiskunnallisesti peruskoulutusta tarkastelevat poliittiset toimijat onnistuisivat hukkaamaan yksittäisen oppilaan tarpeita jonkin suuremman valtakunnallisen tai kansainvälisen näkymän alle, kuten esimerkiksi taloudellisen kilpailukyvyn kansainvälisillä markkinoilla. Pihlaja ja Silvennoinen (2020, L1) toteavatkin, että peruskoulu on irrottamaton osa yhteiskuntaa, ja siten myös yhteiskunnalliset asenteet, muutokset ja ideologiat vaikuttavat jatkuvasti koulun toimintaan.

Leibbrandt, Gneezyn ja List'n (2013, s. 9306) tutkimuksessa käy ilmi, että yksilöiden välinen kilpailu on merkittävämpi tekijä individualistisessa eli yksilökeskeisessä yhteiskunnassa kuin kollektiivisessa yhteiskunnassa. Löydöksestä päätellen voisikin ajatella, että suomalaisen yhteiskunnan muotoutuessa esimerkiksi asutuksen osalta enemmän kaupunkivaltaiseksi yhteiskunnassa ja tiiviiden kyläyhteisöjen vähentyessä haja-asutusalueilla myös

yksilökeskeinen kilpailu saisi enemmän jalansijaa. Tutkimuksessa myös teoria sai vahvistusta eli ne ihmiset, jotka olivat valmiita ja halukkaita kilpailemaan keskenään, menestyivät keskimäärin paremmin kuin ihmiset, jotka kieltäytyivät kilpailusta (Leibbrandt, Gneezy ja List, 2013, s. 9306).

3 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo suomalaisen koulutusjärjestelmän kulmakivinä

Tässä luvussa käsittelem suomalaisen peruskoulutuksen arvopohjaa erityisesti yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmista. Tämän tutkimuksen ja sen lähtökohtien kannalta on tärkeää ymmärtää, että peruskoulujen sisäisen yhdenvertaisuuden ja oppilaiden välisen kilpailun rajapinnoilla on nähtävissä paljon kitkaa, joka kasvatuksessa voi näyttäytyä haasteena yhdistää kasvatustoiminnassa.

Suomi ja suomalainen yhteiskunta on perinteisesti nauttinut mainetta länsimaana, joka globaalisti on yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edelläkävijä. Myös Suomen peruskouluperiaate ja muu koulutusjärjestelmä kerää kehuja mahdollistaen kaikille kansalaisilleen yhtenevät mahdollisuudet kouluttautua. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014, s. 14) linjaa suoraan, että suomalaisen peruskoulun tavoitteet ovat puhtaasti yleissivistävät ja tulevaisuuteen valmiuksia antavat. Nämä tavoitteet on turvattu kirjaamalla ne muun muassa perustuslakiin ja perusopetuslakiin (OPH, 2014, s. 14). Perusopetus on myös sitoutunut noudattamaan lainsäätäjän ja alueellisesti linjattuja asetuksia sekä kansainvälisesti solmittuja sopimuksia (OPH, 2014, s. 14). Tällaisina yleisesti solmittuja sopimuksia ovat esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus.

Perusopetuksen syntyajatuksena voidaan pitää sosiaaliliberalistista ajattelutapaa, jonka ajatuksena on mahdollisuuksien tasa-arvo (Ahonen ym., 2015, s. 44). Kouluorganisaatioiden perusarvot pohjautuvat täten hyvinvointiyhteiskunnan yhteisesti sovittuihin tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden käsityksiin (Ahonen ym., 2015, s. 44). Yhtenä merkittävä nä suomalaisena koulutus uudistuksena voidaan pitää vuonna 1995 asetetun silloisen hallituksen ajamaa perustuslain kirjausta, joka varmistaa sukupuolten välisen tasa-arvon koulutuksessa (Kuusi, Jaku-Sihvonen ja Koramo, 2009, s. 13). Tämä kieltää lailla millään tavalla sukupuoliin liittyvän erottelun opiskelijavalinnoissa, koulutusjärjestelyissä tai arvioinnissa (Kuusi, Jaku-Sihvonen ja Koramo, 2009, s. 13).

Okkonen ja Heikkinen (2019, s. 13) kuvaavat, että koulun tai päiväkodin tasa-arvoinen toimintakulttuuri jakaantuu rakenteisiin, prosesseihin ja resursseihin. Rakenteilla he tarkoittavat sellaisia ideologioita tai tavoitteita, joiden varaan tasa-arvon ajatukset nojaavat (Okkonen ja Heikkinen, 2019, s. 14). Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi Suomen perusopetuslaki sekä valtakunnalliset ja alueelliset opetussuunnitelmat. Vastaavasti prosesseilla tarkoitetaan kaikkia niitä käytännön tason valintoja sekä toteutuksia, joilla tasa-arvoista toimintaa on tarkoitus tukea ja varmistaa (Okkonen ja Heikkinen, 2019, s. 14). Prosessitason asioita voivat olla esimerkiksi linjaukset koulun sisäisistä kilpailuista, käytännöt liikuntatuntien toteutuksesta tai opintomenestyksen esille tuomisesta oppilasryhmän kesken.

Kolmas merkittävä taso tasa-arvoisen toimintakulttuurin määrittäjänä on resurssit (Okkonen ja Heikkinen, 2019, s. 14). Resursseilla tarkoitetaan oikeastaan mitä vain sellaista oppilaan käytössä olevaa omaisuutta (resurssia), joka voi aiheuttaa eriarvoista asetelmaa suhteessa muihin oppilaisiin. Kyseinen tasa-arvo-ongelma ei usein ilmene yksittäisen kouluryhmän sisällä asettaen yksittäisiä oppilaita epätasa-arvoiseen asemaan, mutta esimerkiksi saman ikäryhmän eri kouluryhmien välillä voi ilmentyä resurssieroja (Heikkinen ja Okkonen, 2019, s. 14).

Okkonen, Heikkinen ja Huttunen (2019, s. 41) muistuttavat, että koulun ja kasvatustieteiden on tieteellisesti todennettu olevan hierarkkisen rakenteensa johdosta sopivaa maaperää mahdollistamaan esimerkiksi rasistista käytöstä ja ideologiaa. On todennettu, että oppilaiden erilaisuus toimii syrjinnän liikkeelle panevana voimana, mutta ratkaisut eivät piile muotittamalla erilaisuutta yhdennäköisyyteen ja samaksi, vaan moninaisuuden hyväksymiskulttuurin lisääminen ja vaaliminen osana organisaatioiden peruspilareita ja arkea (Okkonen, Heikkinen ja Huttunen, 2019, s. 41).

Ihmisten arkikielessä monesti kuulee puhuttavan tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta hyvin leväperäisinä käsitteinä, jotka vähintään osittain tuntuvat risteytyvän keskenään. Tavallaan tällaista veteen piirrettyä rajanvetoa ei voi pitää vääränä, koska sukupuolinen tasa-arvoajattelu on yksi yhdenvertaisuuden merkittävistä osa-alueista. Tämän tutkimuksen osalta kuitenkin luon selkeämpää pesäeroa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteiden välille. Tämä siitä syystä, että

pystymme hahmottamaan mahdollisia yhdenvertaisuuteen liittyviä ongelmakohtia tai seikkoja yksityiskohtaisemmin.

Suomalaisissa peruskouluissa yhdenvertaisuus nähdään usein ammatillisessa ja julkisessa keskustelussa vastavoimana kilpailullisuudelle siten, että ne eivät voi ilmetä yhtä aikaa samassa kontekstissa. Yhtä aikaa erilaisuuden ymmärtäminen ja vaaliminen ovat nousseet tärkeiksi teemoiksi. Parker ja Massey (2018, s. 172–173) kirjoittavat, että vertaisten väliset merkittävät eroavaisuudet aiheuttavat kaikissa ikäluokissa tarvetta vertailuun ja kilpailuun. Onkin siis perusteltua pohtia erilaisten koulutuslaitosten erilaisen oppilasrakenteen takia, onko oppilaiden välisen kilpailun kitkeminen yleisen yhdenvertaisuusajattelun näkökulmasta mahdollista peruskouluissa, joiden arvopohja perustuu vahvasti yhdenvertaisuuden arvolle.

Okkonen ja Heikkinen (2019, s. 16) luonnehtivat tasa-arvon käsitettä nimenomaisesti perinteisten sukupuolten eli naisen ja miehen välillä olevaksi samanarvoisuudeksi. Tasa-arvon päämääränä voidaan yleisesti pitää tavoitetta siitä, että ketään yksilöä ei tuomittaisi, leimattaisi tai kohdeltaisi jotenkin eri tavalla pelkästään hänen sukupuolensa vuoksi (Okkonen ja Heikkinen (2019, s. 16). Valtakunnallinen perusopetuksen opetussuunnitelma (OPH, 2014, s. 14) tähdentää, että mahdollisuus tasa-arvoiseen opetukseen on suojeltua myös Suomen tasa-arvolaisissa, ja koulu- ja kasvatusorganisaatiot ovat vastuussa sen järjestämisestä ja noudattamisesta.

Vastaavasti yhdenvertaisuudesta puhuttaessa tarkoitetaan jotain laajempaa ilmiötä kuin pelkästään sukupuolten välistä asemasuhdetta. Yhdenvertaisuuden käsite pitää sisällään, että ihmisarvoa tai ihmisten välistä paremmuutta ei määritetä sukupuolten lisäksi muun muassa sosioekonomisella tai etnisellä taustalla, tiettyyn uskontokuntaan kuulumisella tai maailmankatsomuksella, iällä tai koulumenestyksellä (Okkonen ja Heikkinen, 2019, s. 16). Käytännössä ja kärjistettynä esimerkkinä tämä rajanveto tarkoittaa sitä, että sukupuolten väliseen tasa-arvoon pyrkivä feminismiliikkeen kannattaja voi kuitenkin kannattaa esimerkiksi rasismia. Käsitteet nivoutuvat kuitenkin tiiviisti toisiinsa, ja kyseinen karrikoitu esimerkki olisi kuitenkin hyvin ristiriitainen.

3.1 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvokasvatus nykypäivän peruskoulussa

Suomalaisen peruskoulujärjestelmän yhtenä monista kulmakivistä voidaan pitää arvokasvatusta. Peruskoulun arvokasvatuksesta vastaa loppukädessä koulun pedagoginen johtaja eli rehtori (Mustonen, 2003, s. 27). Yhtenä tärkeimmistä peruskoulun arvoista voidaan pitää arvoa tasa-arvoisuudesta (Mustonen, 2003, s. 64; OPH, 2014, s. 7 ja 16). Tasa-arvoisuus ja yhdenvertaisuusperiaate velvoittaa paitsi koulujen kasvatuksen ja opetuksen tuottamista, mutta myös oppilaiden välistä suhdetta suhteessa vertaisiinsa (OPH, 2014, s. 7 ja 16).

Suomalaisessa yhdenvertaisuuskeskustelussa kasvatuskontekstissa on nykypäivänä merkittävänä lähestymiskulmana inklusioperiaate. Inklusio eli "inclusive education" ilmaantui suomalaisissa kasvatusalan julkaisuissa ensimmäisiä kertoja 1990-luvulla, jolloin kyseinen käsite viittasi vaikeasti vammaisten ihmisten oikeuteen tulla integroiduksi osaksi yhteiskuntaa (Saloviita, 2012, s. 2). Myöhemmin 2000-luvulla inklusio-käsite on levinnyt myös erityisopetuksen ulkopuolelle ja vaihtunut muodoltaan vapaampaan tulkintaan, jonka ajatuksena on erilaisten viiteryhmien yhdenvertaisuutena koulutukseen, saada opetusta ja kuulua vallitsevaan yhteiskuntaan (Saloviita, 2012, s. 2-3). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (OPH, 2014, s. 18) määrittävät perusopetusta tuottavien kouluorganisaatioiden tehtäväksi kehittää omaa toimintaansa nimenomaisesti inklusioperiaatteen mukaisesti.

Inklusion tavoitteena edistää yhdenvertaisesti jokaisen yksittäisen oppilaan osaamista ja oppimista tasavertaisesti lapsiryhmän sisällä (Takala, Lakkala ja Äikäs, 2020, L1). Tavoitteena inklusioperiaatteessa on mahdollistaa jokaisen oppilaan osallisuus sekä hyvinvointi omassa luokkaryhmässään ilman, että tarvittava tuki olisi saatavilla esimerkiksi erillisessä pienryhmässä (Takala, Lakkala ja Äikäs, 2020, L1; Saloviita, 2012, s. 2). Niin Takala, Lakkala ja Äikäs (2020, L1) kuin Pihlajakin (2009, s. 147) painottavat, että inklusioperiaatteen toimivuuden kannalta kriittistä ovat joustavat, monimuotoiset ja moniammatilliset opetusmenetelmät, jotka luonnollisesti ovat kasvatuksen ja opetuksen tuottajan näkökulmasta resurssikysymyksiä.

Käytännön tasolla inklusiivinen opetus ei ole synonyymi jokaisen oppilaan tasavertaiselle tuelle. Käytännössä tukea tuotetaan ja annetaan siitä lähtökohdasta, miten paljon yksittäinen oppilas tukea tarvitsee. Inklusio ei siis ole malli, jossa oppilaan yhdenvertaisuus suhteissa muihin vertaisiinsa syntyisi tasapäistetyistä ajasta tai toiminnasta opettajan antamassa henkilökohtaisessa tuessa vaan tasa-arvon ajatuksena on se, että jokaiselle oppilaalle pystytään tuottamaan sama mahdollisuus oppia (Takala, Lakkala ja Äikäs, 2020, L1). Onkin selvää, että siinä missä esimerkiksi tehostetun tai erityisen tuen tarpeelliset oppilaat saavat tarvittaessa moniammatillisesti lisätukea, voivat taitavat oppilaat jäädä luokkaryhmässä tutkan ja henkilökohtaisen tuen ulkopuolelle, mikäli koululaitos ei pysty tuottamaan inklusioperiaatteen vaatimaa tarvittavaa resurssia suhteessa lapsiryhmään, kuten koulunkäynninavustajaa, tarvittavia määriä resurssiopettajia tai laaja-alaisia erityisopettajia (Takala, Lakkala ja Äikäs, 2020, L1).

Oppilaiden välisen kilpailun ja kilpailullisuuden näkökulmasta nykypäivän inklusioperiaatteellinen peruskoulun ja kilpailun sovittaminen yhteen on haastavaa, ellei mahdotonta kilpailun eriarvoistavan luonteen vuoksi. Kilpailun kitkeminen suomalaisessa peruskoulutusjärjestelmässä suhteessa muihin maihin on helpompaa esimerkiksi tasavertaistavamman koulutusrakenteemme kautta, jossa esimerkiksi eri sosioekonomista taustoista tai yhteiskuntaluokista tulevien oppilaiden jakaantuminen alueen eri kouluihin koulumenestyksen mukaan on selkeästi pienempää kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa (Friedman, 2013, s. 11).

Sukupuolten välistä segregaatiota on yhä edelleen nähtävissä suomalaisessa koulutuksessa. Kasvatuksen kontekstissa segregaatiolla tarkoitetaan sellaista eriytymistä, jossa sukupuolella on havaittu olevan merkitystä, millaisten aineiden tai alojen pariin oppilas luonnollisesti hakeutuu (Kuusi, Jakku-Sihvonen ja Koramo, 2009, s. 43). Usein segregaation taustalta löytyy sosiaalisia syitä (THL, 2022). Segregaation ongelmana voidaan pitää esimerkiksi tyttöjen ja poikien eriytymistä eri oppiaineisiin. Yhä edelleen pojat ovat tyttöjä kiinnostuneempia matemaattisista ja luonnontieteellisistä aineista, kun taas tytöt hakeutuvat poikia enemmän kielten opiskeluun (Kuusi, Jakku-Sihvonen ja Koramo, 2009, s. 44–45).

Vaikka koulutusvalinta on usein yksilölle vapaa, ennustavat eri oppiaineet tulevaisuuden kannalta erilaisia jatkokoulutuksia ja sitä myöten urapolkuja työelämään (Kuusi, Jakku-Sihvonen ja Koramo, 2009, s. 43). Kyseinen ilmiö voikin toimia yhtenä selittävänä tekijänä myöhemmin aikuisiällä esimerkiksi naisten ja miesten eroihin palkkaeroihin työmarkkina-alojen polarisoituessa.

Segregaatio alkaa näyttäytymään toden teolla toisen asteen koulutusvalintojen kautta. Esimerkiksi tytöt valitsevat selkeästi poikia useammin yleissivistävän jatkokoulutuksen, kuten esimerkiksi lukion (Kuusi, Jakku-Sihvonen ja Koramo, 2009, s. 46). Sama trendi on havaittavissa myös lukion kohdalla, sillä matemaattisluonnontieteet kiinnostavat poikia tyttöjä enemmän (Kuusi, Jakku-Sihvonen ja Koramo, 2009, s. 46). Tyttöjen mielenkiinto on kuitenkin selkeästi nousussa esimerkiksi matematiikkaa, fysiikkaa ja kemiaa kohtaan (Kuusi, Jakku-Sihvonen ja Koramo, 2009, s. 47). Ammatillisen peruskoulutuksen osalta on selkeästi nähtävillä suurta sukupuolista jakautumista eri aloja kohtaan, vaikka ammatilliseen peruskoulutukseen hakeutuvien tyttöjen ja poikien suhde on melko tasainen (Kuusi, Jakku-Sihvonen ja Koramo, 2009, s. 49).

Peruskoulun tyttöjen ja poikien osalta myös kilpailullisuudessa on havaittu olevan sukupuoleen liittyviä eroavaisuuksia. Eber, François ja Weill (2021, s. 688) kirjoittavat tutkimusartikkelissaan, että pojat ovat nuoresta asti hyvin kilpailun haluisia, mutta kasvaessaan ja vanhetessaan miehet kokevat ”U-käännöksen” eli kilpailullisuus laskee merkittävästi. Vastaavasti naisten osalta kilpailulliset halut ja pyrkimykset kilpailla eivät ole yleistettynä kovinkaan suuria nuorella iällä, mutta kasvavat jatkuvasti iän myötä (Eber, François ja Weill, 2021, s. 688). Lähimpänä toisiaan miesten ja naisten kilpailullisuus on noin 60 ikävuoden kohdalla miesten ollessa kuitenkin aina kilpailun haluisempia naisiin verrattuna (Eber, François ja Weill, 2021, s. 688).

4 Kilpailullisuus vuorovaikutuksellisenä ilmiönä

Kilpailun ilmiö mielletään usein ihmisen hyvin primitiivisenä perustarpeena, jonka historia juontaa juurensa elämässä tai hengissä selviytymiseen (Leibbrandt, Gneezy ja List, 2013, s. 9305). Kilpailun perusajatuksena voidaan pitää tavoittelua yksilön yhden tai useampien ominaisuuksien paremmuuteen suhteessa muihin, joiden tarkoituksena on saavuttaa jonkinlaista etua tai hyötyä. Jotkut voivat nähdä kilpailullisuuden jopa synnynnäisenä, biologisena ominaisuutena, joka voimakkaasti ohjaa yksilöä kilpailemaan (Pulkki, 2017, s. 20).

Kilpailua voidaan myös tarkastella jonkin rajatun resurssin tavoittelemisena, jonka vain osa joukosta voi saavuttaa (Pulkki, 2017, s. 20). Tällainen resurssi voisi olla esimerkiksi urheilusta tuttu palkinto, työelämän asema tai koulupaikka. Koska kilpailun perinteisellä perusajatuksella voidaan kuvitella olevan individualistisia motiiveja, voidaan niitä tavoitella yhtenä yksilöistä koostuvana joukkona, laumana tai yhteisönä.

Samoin kuin useat villieläimet – kuten esimerkiksi sudet – käyttävät ja ovat riippuvaisia laumansa tuesta kohti yksilöllistä päämäärää selvitä luonnossa, myös ihmiselle on ominaista hakeutua osaksi joukkoa, jolla on samat motiivit ja tavoitteet. Näin ollen kilpailu näyttäytyy paitsi yksilöiden, mutta myös joukkojen ja yhteisöiden välisenä. Fûlop (2008, s. 171) täsmentääkin, että kilpailu on ihmiselle merkittävä sosiaalinen ulottuvuus yhtä lailla kuin esimerkiksi yhteistyötaidot, jota on syytä tarkastella monitieteellisesti useista eri näkökulmista koskettaen myös kasvatuksen kenttää. Markkinataloudessa esimerkkeinä voidaan pitää esimerkiksi saman alan yritysten välistä kilpailua, harrastustoiminnasta joukkueiden tai seurojen sekä yhteisöiden, kuten esimerkiksi kuntien välistä kilpailua hankkeista, palveluista tai asukkaista.

Elämän varrella ensimmäiset kokemukset kilpailusta usein näkevät päivänvalon jo varhaisessa lapsuudessa oman perheen sisällä. Myers ja Bjorklund (2018, s. 2) kirjoittavat, kuinka kilpailullisuus voidaan nähdä yhtenä ominaisuutena, jonka lapsi ammentaa vanhemmiltaan heidän keskinäisestäään vuorovaikutussuhteesta. Lapsen kasvaminen kilpailuun ja kilpailullisuuteen voidaan nähdä myös osana evoluutiota, joka on muotoutunut ajan saatossa

valmistamaan lasta itsenäisyyteen ja itsestä huolehtimiseen, kun vastuu omasta elämästä siirtyy kasvamisen myötä enemmän ja enemmän vanhemmilta nuoren itsensä kannettavaksi (Myers ja Bjorklund, 2018, s. 2). Myers ja Bjorklund (2018, s. 2) kuvaavat kilpailua sijoitukseksi, jotka vanhemmat tekevät heidän omien jälkeläistensä hyväksi.

Lapsuusajan kilpailullisuus saa uusia piirteitä myös mahdollisten sisarusten myötä. Sisarukset elävät usein hyvin läheisessä vuorovaikutussuhteessa toistensa kanssa, ja vaikka sitä kautta sisaruus tuottaa paljon yhteisesti jaettuja arvoja ja hyveitä, kuten yhteistyökykyisyyttä ja läheisyyttä, aiheuttaa se myös jännitteitä sekä konflikteja sisarusten välille (Myers ja Bjorklund, 2018, s. 18). Myers ja Bjorklund (2018, s. 18–19) huomauttavat, että vaikka yleisesti voidaan olettaa, että sisaruksilla on tarve kilpailla vanhempiansa rajallisesta huomiosta, on usein syynä erityisesti kilpailu sosiaalisesta asemasta perheyhteisössä merkittävämpi provokaatio. Tätä kautta sisarusten keskinäinen kilpailu tuottaa myös muuta elämälle tärkeää pääomaa, kuten esimerkiksi empatiakykyä (Myers ja Bjorklund, 2018, s. 25).

Pulkki (2017, s. 20) kyseenalaistaa väitöskirjassaan kilpailun resurssihakuisuuden. Hänen mukaansa kilpailullisessa näkökulmassa, jossa kilpailu ja siinä menestyminen määrittävät ihmisen identiteetin ja asemamme yhteisössä, yksilö alkaa kuvittelemaan kilpailua sellaisiin tilanteisiin, joissa sitä ei todellisuudessa ole (Pulkki, 2017, s. 21). Pulkki (2017, s. 21) käyttää yhtenä esimerkkinä ihmisen perustarvetta tulla hyväksytyksi ja rakastetuksi, joka alkaa kehittymään jo varhaisesta lapsuudesta saakka. Kuvitellessaan hyväksynnän tai rakastamisen ja rakastettuna olemisen tunteen rajallisena etuoikeutena, joihin vain osalla on oikeus riippuen kilpailullisesta menestymisestä, yksilön minän käsityksestä voi muotoutua epävakaa ja psykologisesti kelluva alusta ilman tukevia, vankkoja rakenteita (Pulkki, 2017, s. 21).

Kilpailun ja kilpailullisuuden on todettu olevan sosiaalisella tasolla ristiriitaista myös useissa eri kontekstissa. Otten (2022, s. 1) kuvailee artikkelissaan, että kilpailulla on molempia sekä sosiaalisesti hyödyllisiä että sekä haitallisia seurauksia. Onkin mahdollista, että joidenkin yksilöiden osalta kilpailun sosiaalinen dynamiikka saattaa puskea ja motivoida esimerkiksi oppilasta parempiin koulumenestykseen, laadukkaaseen tutkimukseen tai arvosanoihin (Otten, 2022, s. 1). Toisaalta sosiaalinen kilpailu esimerkiksi statuksesta tai paikasta yhteisön jäsenenä

saattaa johtaa esimerkiksi merkittäviin taloudellisiin tuhlailuihin suosituista vaatteista, autoista tai muista materialistisista hyödykkeistä pönkittäen omaa edustuskuvaansa (Otten, 2022, s. 1).

Pulkki (2017, s. 22) kuvaileekin, että yksilön pyrkimys kilpailuun linkittyy osittain myös kyseisen ihmisen itsetuntoon. Hyvällä itsetunnolla varustettu ihminen kokee helpommin olonsa hyväksytyksi ja rakastetuksi eikä siten tarvitse kilpailua ja sen suomia sosiaalisia tai materiaalisia palkintoja oman itsetuntonsa pönkittämiseen (Pulkki, 2017, s. 22). Vastaavasti huonon itsetunnon omaava ihminen hakeutuu kilpailemaan vahvistaakseen omaa hyvää minäkäsitystään ja varmuuttaan suhteessa toisiin ihmisiin (Pulkki 2017, s. 22). Vapaasti selitettynä siis huonon itsetunnon omaava ihminen on todennäköisempi hakemaan muiden hyväksyntää kilpailun kautta saavutettavissa olevien henkisten tai konkreettisten hyveiden avulla.

Kilpailu linkitetään usein suoraan motivaatioon. Kilpailullinen ja kilpailuun halukas yksilö pystyy käyttämään kilpailutilanteen luomaa psyykkistä olotilaa hyväkseen puskeakseen itseään entistä parempaan suoritukseen. Vastaavasti kilpailulla voi olla yksilöön täysin päinvastainen ja lamauttava vaikutus. Perinteisissä motivaatiotutkimuksissa pyritään usein pelkistämään motivaation liikkeelle panevia voimia esimerkiksi sosiaaliseen ympäristöön tai biologiaan (Sarlin, 1995, s. 43). Minäkäsitykselle ja yksilön omalle ajattelulle on vasta 1990-luvulta lähtien osattu antaa enemmän painoarvoa osana ihmisen motivaation suuntautumista ja ominaisuuksia (Sarlin, 1995, s. 43).

Laitinen (2021, L2) kuvaa, kuinka aiempia epämiellyttäviä kokemuksia jossakin tietyssä tehtävässä saavuttanut henkilö suhtautuu jo lähtökohtaisesti välinpitämättömästi ja alhaisemmalla motivaatiolla samankaltaisessa kontekstissa verrattuna henkilöön, jolla samasta tilanteesta saamat kokemukset ovat myönteisiä. Kyseinen kuvaus vastaa helposti maalaisjärjellä ajateltuna mallia kilpailusta, jossa positiiviset kilpailukokemukset kannustavat ja motivoivat ihmistä, kun taas negatiiviset laskevat sitoutumisen tasoa. Laitisen (2021, L2) mukaan kielteiset kokemukset ruokkivat ennestään epävarmuutta ja epäonnistumisen pelkoa, jota ihmisen mieli alkaa nostamaan aiemmin koetusta ikävistä tunteista joutuessaan uudelleen samankaltaiseen tilanteeseen.

Leibbrandt, Gneezy ja List (2013, s. 9305) kuvaavat artikkelissaan, että lajin ja yksilön, tässä tutkimuksessa ihmisen, kilpailullisuus toimii osiltaan määrittäväenä tekijänä hänen tulevaisuutensa kannalta. Yleisesti kilpailussa voidaan nähdä ns. *vahvimman laki* eli menestyvät, kykenevät ja pärjäävät selviytyvät muita paremmin. He kuitenkin täsmentävät, että eri yksilöiden kannalta on löydettävissä suurta varianssia, jota ei suoraan pystytä selittämään geneettisillä tai psykologisilla ominaisuuksilla (Leibbrandt, Gneezy ja List, 2013, s. 9305).

Mahdollisena selityksenä voidaan nähdä eri oppimistekniikat, jotka määräytyvät yksilön sosiaalisesta viitekehystä - ihmisellä on tapana mallintaa niitä oppimisen tekniikoita, joita hän huomaa käytettävän sosiaalisessa ympäristössään, ja johtavan muiden ihmisten osalta menestyksekkäisiin tuloksiin (Leibbrandt, Gneezy ja List, 2013, s. 9305). Toisin sanoen huomattaessaan sosiaalisessa ympäristössään, että kilpailullisella oppimistyylillä on positiivisia vaikutuksia jonkin toisen ihmisen kannalta, saattaa yksilö alkaa mallintamaan hänen käyttämiään strategioita.

Kilpailun sidonnaisuutta sosiaaliseen kontekstiin on tarkasteltu myös aiemmassa tutkimuksessa. Otten (2022, s. 3) esittää, että kilpailua tapahtuu joka tapauksessa yhtä paljon vertaisten välillä huolimatta siitä, onko se sosiaalisesti kannattavaa vai ei. Edellä mainitun tutkimuksen perusteella voidaan varovaisesti olettaa, että kilpailu on monilla tasoilla sisään rakentunutta huolimatta siitä, pyritäänkö sosiaalinen ympäristö rakentamaan kilpailua ja kilpailullisuutta vähentäväksi. Tämä oletus on kuitenkin ristiriitainen verratessa sitä muihin vastaaviin tutkimuksiin. Kilduff (2014, s. 2) kirjoittaa, että kilpailullisten yksilöiden suoritustaso paranee, jos he pääsevät vertaamaan tai mittaamaan omaa suoritustaan muiden kilpailuun osallistuvien kanssa. Hänen mukaansa kilpailullisella, sosiaalisella ympäristöllä voidaan siis nähdä olevan positiivista vaikutusta suorituksiin verrattuna, että yksilö kilpailisi vain itseään vastaan (Kilduff, 2014, s. 2).

5 Kilpailu suomalaisessa peruskoulutuksessa

Suomalaisessa peruskoulutuksessa tutkimusta oppilaiden välisestä kilpailusta ja sen monisäikeisyydestä on tutkittu vielä suhteellisen vähän, vaikka itsessään kilpailun ilmiö on paljon kahlattu aihe muissa konteksteissa. Vettenranta, Kotila ja Harju-Luukkainen (2021, s. 228) toteavat PISA 2018 -tutkimuksessaan kilpailun olevan osalle oppilaista yksi merkittävimmistä tekijöistä koulumenestyksen selittäjänä, kun puhutaan ulkoisista motivaationaalisista lähteistä.

Nykymuotoinen suomalainen peruskoulutus syntyi alun perin ajatukselle mahdollisuuksien tasa-arvosta ja samanarvoisuudesta. Tästä syystä peruskoulun alkuaikoina kilpailu ja kilpailullisuus nähtiin ei-toivottavana ilmiönä ja piirteenä (Vettenranta, Kotila ja Harju-Luukkainen, 2021, s. 233). Vettenranta, Kotila ja Harju-Luukkainen (2021, s. 233) huomauttavat, että silloinen käsitys kilpailusta on muuttunut vuosikymmenten kuluessa kohti kilpailukeskeisempää näkemystä. Ahonen, Bernelius, Kalalahti, Kivinen, Rinne ja Seppänen (2015, s. 44) kirjoittavat, että peruskoulun perustamisajatus sosiaaliliberaalisesta katsontatavasta saa rinnalleen uuden uusliberaalisen näkemyksen 1980-luvulla. Kyseisen katsontatavan mukaan kilpailullisuus toimisi kehityksen takeena paremmin kuin edeltävä ajatus jokaisen yksilön osallistumisesta yhteiskunnan kehityksen talkoisiin (Ahonen ym., 2015, s. 44).

Suomalaisessa peruskoulussa ja erityisesti kehollisuudessa arvokkaasti vanhentunut retoriikka erityisesti liikunnallisuuden osalta on kilpailu- ja suorituspuhe (Kujala, 2013, s. 46). Käytännön tasolla oppilaiden puheissa ja verbaalisessa vuorovaikutuksessa merkittävänä tekijänä pidetään viittauksia tavoitteisiin ja välineellisyyteen eli pyrkimykseen saavuttaa jotain tai jokin, sekä suoraan vertaisten ominaisuuksien tai saavutusten vertailuun (Kujala, 2013, s. 46). Koulumaailman kilpailu ja kilpailullisuus sisältävät vahvasti oppilasta motivoivia ja eteenpäin puskevia piirteitä, mutta myös ilmiön haitat ovat selkeästi näkyvillä. Nämä molemmat piirteet kilpailun hyödyistä ja kielteisistä piirteistä saavat paljon laajempia, kauaskantoisia heijastuksia suomalaisen yhteiskunnan kompetenssissa, järjestelmällisessä rakenteessa sekä yksilöiden hyvinvoinnissa.

Peruskoulu, kuten muutkin erilaiset instituutiot, ovat luontaisesti otollisia paikkoja solmia ystävyysuhteita. Vertais- ja ystävyysuhteiden solmimisessa usein ajatellaan, että samankaltaiset yksilöt päätyvät toistensa seuraan niin parisuhteissa kuin myös ystävyysuhteissa (Parker ja Massey, 2018, s. 166–167). Vaikka kyseiseen ajatukseen ystävyysuhteiden muodostumisesta löytyy paljon tieteellistä pohjaa, on kuitenkin hämärän peitossa näkevätkö ja kokevatko ystävykset toistensa ajatus ja arvomaailmaa samalla tavalla (Parker ja Massey, 2018, s. 167).

On kuitenkin laajasti todennettua, että yksilöt, jotka kokevat jakavansa samanlaisen arvokäsityksen, tunnistavat omia ajatuksiaan toisistaan ja löytävät yhteisiä kiinnostuksen kohteita tai tavoitteita päätyvät helpommin yhteiseen ihmissuhteeseen (Parker ja Massey, 2018, s. 167). Suhteen läheisyys kuitenkin muotoutuu vasta jaettujen kokemusten kanssa, ennemmin kuin samankaltaisuuksien sävyttämänä (Parker ja Massey, 2018, s. 167). Ystävyysuhteen voidaan nähdä kestävän yksilöiden erilaisuutta ns. toissijaisissa ajatuksissa tai asenteissa, mutta esimerkiksi suurten arvokysymysten osalta voidaan nähdä, että suuret eroavaisuudet voivat toimia suhteen pohjaa rappeuttavana tekijänä (Parker ja Massey, 2018, s. 169). Kuitenkin yksilöiden eroavaisuudet, jotka eivät toimi esteinä ystävyydelle, usein vahvistavat keskinäistä suhdetta, jossa toisen osapuolen vahvat ominaisuudet tietyillä alueilla tukevat toisen heikkouksia (Parker ja Massey, 2018, s. 170).

On kuitenkin huomautettava, että ystävyysuhteiden sisällä, niin kuin kaikkien vuorovaikutussuhteiden, on myös vahvaa kilpailullista asetelmaa. Yksilöiden samankaltaisuus toimii osaltaan luonnollisena alustana kilpailulle, jossa erilaista vertailua tai mittelöä esimerkiksi yhteisesti jaettujen mielenkiintojen aihealueilla on luonnollista toteuttaa - vertailevaa kilpailua ei ole mielekästä tai tarpeellista toteuttaa niissä asioissa tai aiheissa, missä yksilöt eivät jaa yhteistä intressiä tai koeta molemmin puolin tärkeäksi (Parker ja Massey, 2018, s. 171). Kilpailua voi esiintyä esimerkiksi sosiaalisesta asemasta isommassa yhteisössä tai ystävyysuhteessa, omasta individualistisesta statuksesta tai omista kyvyistä suhteissa muihin (Parker ja Massey, 2018, s. 170–171). Kilpailua tapahtuu myös ystäväsuhteiden välillä, jossa molemmilla osapuolilla on omat yhteiset ja jaetut tavoitteensa, jota kilpailullisuudella yritetään tavoitella (Parker ja Massey, 2018, s. 166–167).

5.1 Kilpailu akateemisissa sekä taito- ja taideaineissa

Kilpailunäkökulma on osittain juurtunut paikka paikoin vahvasti kouluissa tapahtuvaan opetuksen järjestämiseen. Kilpailu-näkökulmaa pidetään opettajajohtoisesti yhtenä työkaluna muun muassa sujuvamman arjen helpottamiseksi tai oppilasryhmän hallitsemiseksi. Kilpailukulttuuri kehittyi koulun sisällä pienistä asioista, kuten esimerkkejä hyvien koetulosten palkitsemisesta tai nopeimman tuntitehtävien tekijän etuoikeudesta päästä ruokailuun ensimmäisenä (Self, 2009, s. 306-I).

Usein kilpailuun kannustava tai rohkaiseva opetuksen tuottaminen on opettajälähtöistä, ja perustuu peruskouluissa käytössä olevaan arviointiin. Peruskoulujen arvioinnissa akateemisten aineiden arviointi on yksi tarkimmista ja organisoiduimmista arvioinnin kohteista. Akateemisten aineiden arvioinnin osalta tulkinnanvaraisuus on vähäisempää hyvin jäsenellyn ja strukturoidun arviointipohjan kautta, jota esimerkiksi valtakunnallinen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet edustaa.

Peruskouluissa ja koululuokassa tapahtuvalla arvioinnilla voi olla itsessään vaikutusta oppilaan alisuoriutumiseen oppimisessa. Sellaisissa oppimisympäristöissä, jossa arviointia käytetään välineenä oppilaiden keskinäiseen vertailuun, muodostuu yksittäiselle oppilaalle herkästi suorituskeskeisiä toimintamalleja (Kautto-Knappe, 2012, s. 16). Kautto-Knapen (2012, s. 16) mukaan tällaisella menettelyllä ajetaan oppilas kilpailulliseen asemaan suhteessa muihin vertaisiinsa. Kyseisellä ilmiöllä voidaan nähdä olevan vaikuttavuutta kognitiivisesti tehokkaamman oppimiskeskeisen oppimisen vähenemiseen sen muuttuessa enemmän suorituskeskeiseksi, mikä heikentää oppimistuloksia (Kautto-Knappe, 2012, s. 16).

Suomalaisen peruskoulun tila akateemisten aineiden osalta on ollut koko 2000-luvun laskusuhdanteessa. Esimerkiksi pitkittäisseurannassa olevien oppilaiden taito- ja tietotasojen mittaavien tutkimusten, kuten PISA-tutkimuksen osalta on ollut selkeää, että koko

vuosituhannen ajan oppilaiden oppimistulokset ovat heikentyneet erityisesti matematiikassa, luonnontieteissä ja lukutaidossa (Hautamäki ym., 2015, s. 36). Yhtenä syynä opintomenestyksen yleiselle heikentymiselle näissä oppiaineissa pidetään koulun merkittävyyden heikentymistä oppilaiden silmissä, sekä sitä, että peruskoulujen henkilökunnalla ei ole tarvittavia resursseja, osaamista tai työkaluja saattaa oppilasta hänen oman osaamisensa ylärajoille ja epämukavuusalueelle, jossa tutkimusten mukaan oppiminen nimenomaisesti tapahtuu (Hautamäki ym., 2015, s. 39).

Oppilaiden kilpailullisuus näkyy myös oppilaiden asenteissa koulujen lukuaineiden opinnoissa. Kuten aiemmin on todettu, peruskouluikäisten poikien kilpailullisuus kasvaa tyttöjä nopeammin nuorella iällä. Myös sukupuolisia eroja on tutkimuksissa havaittavissa poikien aktiivisempänä osallistumisena esimerkiksi luonnontieteiden erilaisiin kilpailuihin verrattuna saman ikäryhmän tyttöihin (Roberts, 2016, s. 160). Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että lasten kilpailullisuus on kuitenkin vahvasti konteksti- ja osittain myös kulttuurisidonnaista, joten liian ehdottomia johtopäätöksiä sukupuoleen liittyvistä sidonnaisuuksista ei pysty tekemään (Roberts, 2016, s. 161).

Peruskouluissa tapahtuvaan kilpailuun käsityön, kuvataiteen ja musiikin saralla aiemman tutkimuksen valossa löytyy suhteellisen vähän, koska taiteen perusta linkittyy vahvasti yksilön omaan identiteettiin ja individualistiseen kokemukseen ja käsitykseen (Räsänen, 2009, s. 30–31).

Kilpailullisuus näkyy esimerkiksi musiikin opiskelussa positiivisessa valossa aiempaan tutkimustietoon peilaten. Tutkimuksissa on todennettu, että usein peruskouluikäiset lapset mieltävät erilaiset musiikilliset pelit mielekkäämmäksi tavaksi opetella musiikkia verrattuna perinteiseen opettajalähtöiseen opiskeluun (Roberts, 2016, s. 162–163). Robertsin (2016, s. 166–167) tutkimuksen mukaan merkittävä enemmistö oppilaista pitivät kilpailullisia musiikkipelejä mielekkäämpinä kuin pelejä, joihin ei sisältynyt minkäänlaista kilpailullista aspektia.

Taito- ja taideaineiden osalta löytyy myös sukupuolisuuteen liittyvää tutkimusta. Tulosten valossa tytöt päätyvät hakeutumaan erilaisiin musikaalisiin ympäristöihin ja kokemuksiin

enemmän suhteessa saman ikäisiin poikiin (Roberts, 2016, s. 162). Ilmiö näkyy erityisesti peruskouluikäisten lasten pienimmillä luokka-asteilla, mutta myös poikien aktiivisuus ja kiinnostus kasvaa iän myötä suhteessa tyttöihin (Roberts, 2016 s. 162).

Tutkimuksessa mielenkiintoisena tutkimustuloksena voidaan pitää myös toisen ja neljännen luokka-asteen tyttöjen suhtautumista kilpailullisiin peleihin. Toisen luokan osalta merkittävä määrä tytöistä piti enemmän kilpailemattomuudesta, kun taas neljännellä luokalla jokainen tytöistä valitsi kilpailulliset pelit (Roberts, 2016, s. 167). Tutkimuksen jokaisen luokka-asteen pojat suosivat kilpailullisuutta (Roberts, 2016, s. 167). Toisaalta myös hyvin erilaista tietoa löytyy koskien kilpailua taito- ja taideaineiden osalta. Esimerkiksi Self'n (2009, s. 306-J) mukaan kilpailullisessa koulukulttuurissa kasvaneet oppilaat menettävät omaa motivaatioitaan ja halua taideaineita kohtaan, jos opetus on järjestetty siten, että heillä ei ole mahdollisuutta voittaa. Tutkimustulos on samansuuntainen kuin Eber, François ja Weill (2021, s. 688) artikkelissaan kirjoittavat.

5.2 Kilpailu liikunnassa ja kehollisuudessa

Kilpailumuodoista ehkä kaikista vanhin ja primitiivisin liittyy keholliseen ja fyysiseen suorituskykyyn, ja kilpailuun siitä kenen liikunnalliset ominaisuudet ovat paremmalla tasolla. Alkujaan tätä kilpailun fyysistä muotoa voidaan yleisellä maalaisjärjellä ajateltuna pitää jäänteinä pyrkimyksestä selviytyä. Esimerkiksi muinaishistoriassa eläneet esi-isämme elivät teknologian kehityksessä siinä vaiheessa, että alkeellisin veitsin ja keihään ravintonsa metsästäneet metsästäjäkeräilijät olivat puhtaasti ravinnon saannin suhteen oman fyysisen suorituskykynsä varassa. Lieberman (2021, L 1) kuvaa yhtenä evoluution syynä kahdelle jalalle nousseen ihmisapinan yltäneen helpommin korkealla sijainneisiin hedelmiin. Ajatusleikkiä jatkamalla ensimmäisenä hyppäämään oppinut esi-isämme saavutti jälleen ravinnonhankinnassa kilpailuetua suhteessa muihin vertaisiinsa.

Kysyttäessä miltä tahansa joukolta ihmisiä heidän kokemuksiaan kilpailusta on hyvin tavallista, että usein kilpailumuistot sijoittuvat lapsuuden kouluun ja liikuntatunnille. Kujala (2013, s. 46)

huomauttaa artikkelissaan, että suhtautuminen koulun liikuntatunteihin on usein hyvin ristiriitaista siitä syystä, että useiden ihmisten assosiaatiot ja kertomukset liikuntatunneista ovat hyvin kielteisiä. Tavallinen tarina ikävästä koululiikuntamuistosta liittyy - varsinkin vanhemmilla ikäpolvilla - esimerkiksi palloilussa kahden kapteenin valintaan perustuviin joukkuevalintoihin ja omaan valintaan viimeisten joukossa (Kujala, 2013, s. 46). Ristiriitaisuus ilmeneekin Kujalan (2013, s. 46) mukaan siinä, että kaikesta huolimatta koululiikunta on edelleen yksi suosituimmista oppiaineista peruskouluissamme.

Suomen kouluissa tapahtuvaa koululiikuntaa näyttäisikin yhä edelleen varjostavan sen sekoittaminen, tai pikemminkin sen ymmärtäminen synonyymina tai käsityksen vieminen liian lähelle urheilun kanssa. Urheilulla tässä asian yhteydessä tarkoitan sellaista kehollista liikuntaa, joka pyrkii maksimaaliseen fyysiseen suoritukseen ja kilpailuajatukseen, jossa onnistumista mitataan suhteessa muihin kilpailijoihin. Yhä edelleen koululiikunta nähdään jonkinlaisena alkupisteenä sille, että sen kautta pystyttäisiin tuottamaan uusia tulevaisuuden toivoja suomalaiselle urheilulle (Kujala, 2013, s. 48). Tämä pitkälle suomalaiseen urheilu- ja kasvatushistoriaan juontuva perusajatus voidaan nähdä yhä tänäkin päivänä osana suomalaista peruskoulua, vaikka myös vapaa-ajan seuratoiminta on ottanut yhä suurempaa roolia lasten ja nuorten liikuttajana heidän arjessaan (Kujala, 2013, s. 48). On silti hyvä huomata, että vaikka koulumaailman liikunnan opetuksen toteutuksessa onkin huomattavissa yhä edelleen ihannoivia piirteitä kilpaurheilua kohtaan, ei se tarkoita, että kaikki koululiikunta olisi luonteeltaan kilpailevaa (Kujala, 2013, s. 48).

Tutkittaessa peruskoulujen keholliseen liikuntaan linkittyvää kilpailua on mielestäni huomion arvoista myös todeta, että suomalaisten lasten ja nuorten liikuntamäärät ovat yleisesti olleet vuosia laskusuhdanteessa. Esimerkiksi vuonna 2017 tuotetun Opetus- ja kulttuuriministeriön (2018, OKM, s. 20) teettämän liikuntaa käsittelevän selvityksen mukaan jopa puolet suomalaisista lapsista ja nuorista viettivät puolet valveilloajastaan passiivisesti eli makuulla tai istumalla. Pahimmillaan tilanne passiivisuuden osalta äityi 15-vuotiailla tytöillä, joista tutkimusjoukon osalta rasittavaa liikuntaa valveilloajasta kertyi ainoastaan yhden prosenttiyksikön verran (Husu ym., 2018, s. 45–46).

6 Metodologiaa ja tutkimuksen suorittaminen

Tämä tutkimus suoritettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Aineiston keruumenetelmänä käytettiin Webropol -verkkokyselyä, joka suunnattiin peruskoulujen rehtoreille sekä johtaville opettajille. Ajatuksena nimenomaisesti kyselyn kohderyhmän osalta oli se, että kyselyn vastaajien ajateltiin edustavan johtamiensa kouluorganisaatioita niin hallinnollisesti kuin pedagogisesti. Peruskoulun rehtori on vastuussa koulunsa opetuskäytänteistä, ja siten kantaa loppukädessä pedagogisen ja kasvatuksellisen vastuun (Mustonen, 2003, s. 61).

6.1 Tutkimuskysymykset

Kuten aiemmin tutkimuksessa jo mainitsin, kiinnostus kilpailun tutkimista kohtaan kasvatuskontekstissa kumpusi halusta oppia, millaisena uhkana tai mahdollisuutena kilpailu näyttäytyy opetuksen ja kasvatuksen kentällä työskentelevien ammattilaisten kesken, mistä heidän ajatuksensa kumpuavat sekä millaisia tulevaisuuden näkymiä heidän kasvatusorganisaationsa suhtautuminen ja linjaukset oppilaiden väliseen kilpailuun heidän mielestään tuottavat. Mielenkiintoista tutkimuksesta tekee myös mahdollinen korrelaatio tai ristiriitaisuus kasvatusorganisaation sekä muun yhteiskunnan samanlainen tai erilainen suhtautumisessa kilpailuun. Näistä lähtökohdista tiivistin tutkimuksen tavoitteet kahteen tutkimuskysymykseen:

1. Millaisia käsityksiä ja ajatuksia peruskoulujen rehtoreilla ja johtavilla opettajilla on oppilaiden välisestä kilpailusta?
2. Millaisia tulevaisuuden näkymiä oppilaiden välinen kilpailu luo yksittäisen oppilaan kannalta peruskoulujen rehtorien ja johtavien opettajien käsityksen mukaan?

Lisäksi tutkimukseni sisältää yhden alakysymyksen:

- Onko peruskouluissa käytössä henkilöstä sitovia linjauksia oppilaiden välisestä kilpailusta?

Omat kokemukseni yliopisto-opinnoista sekä laajempi käsitys työskennellessäni kyseisen tutkimuksen parissa olivat hyvin samansuuntaisia kuin tämän työn teoriaosuudessa lähdekirjallisuus antaa ymmärtää. Käsitteiden mukaan suomalaisen peruskoulun arvoperusta nojautuu todella vahvasti tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteisiin ja vaikuttaakin, että nykyisellä laajuudella oppilaiden sosiaalisen tai taidollisen eriarvoisuuden välttämisen kannalta ole suomalaisessa peruskoulutuksessa kilpailulla tai kilpailullisuudella paljoakaan liikkumavaraa.

Oman tutkimuskohteeni rajaus kumpuaa halusta selvittää, miten kouluorganisaatiot kasvatuksellisena instituutiona suhtautuvat oppilaiden väliseen kilpailuun, ja minkälaisessa suhteessa se elää suomalaisen yhteiskunnan kanssa. Kohdistankin laadullisen kyselytutkimukseni nimenomaisesti peruskoulujen rehtoreille sekä joissakin kouluissa rehtorin puuttuessa johtaville opettajille siitä syystä, että he ammattinsa ja asemansa vuoksi edustavat oman koululaitoksensa pedagogista ja kasvatuksellista johtoa.

6.2 Yleinen laadullinen tutkimus ja temaattinen analyysi

Tässä tutkimuksessa pyrin selvittämään rehtorien ja peruskoulun johtavien opettajien käsityksiä oppilaiden välisestä kilpailusta. Lisäksi tutkimuksen kohteena ovat kaikki viittaukset siihen, millaisista asioista nämä vastaajajoukon käsitykset nousevat sekä minkälaisia merkityksiä ne heidän mielestään antavat yksittäisen oppilaan tulevaisuuden kannalta.

Tutkimuksen tyyppinä toimii laadullinen tutkimus, vaikkakin on kritisoitua, voiko kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen välillä vetää niin selkeää rajaa tutkittaessa ihmistieteitä (Alasuutari, 2011, L2). Kvantitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on analysoida numeroita ja lukuja sekä niiden mahdollista merkityssuhdetta toisiinsa sekä muuhun tutkittuun aineistoon (Alasuutari, 2011, L2).

Koska kyseisessä tutkimuksessa ei ole kovinkaan oleellista se, millaisia numeraalisia lukuja aineiston analyysissa ilmenee, vaan tutkittavana asiana on yksittäisten ihmisten henkilökohtaiset käsitykset, olisi kvantitatiivinen tutkimus lähestymiskulmana kankea. Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohdaksi voidaankin määrittää ihmisen subjektiivisten näkemysten ja kokemusten tarkastelua (Juuti ja Puusa, 2020, LII). Toisaalta tämänkin tutkimuksen tulokulmassa ei ole poissuljettua, että määrällisen tutkimuksen työkaluista voisi olla tämän tutkimuksen, mutta ennen kaikkea myös mahdollisten jatkotutkimusten kannalta merkittäviä löydöksiä esimerkiksi selvittämään kasvatuskentän mahdollisia alueellisia tai maantieteellisiä eroavaisuuksia suhtautumisessa kilpailuun.

Edeltä kuvatuista syistä ja aineiston keruun muodon vuoksi tämän tutkimuksen aineiston analyysin lähestymistavaksi muodostui yleinen laadullinen tutkimus. Yhtenä vaihtoehtona pidin tutkimusta tehdessäni, että aineiston analyysi tapahtuisi fenomenologisella aineiston analyysillä. Fenomenologis-hermeneuttisen tulkinnallisen tutkimuksen tunnuksen omaisena piirteenä voidaan pitää ihmisen tuottamaa tutkimusta toisesta ihmisestä (Tuomi ja Sarajärvi, 2018, L1). Fenomenologisessa tieteessä perusajatukseksi pidetään ajatusta, että tieto kehittyy vuorovaikutteisessa suhteessa elettyyn aikaan ja ympäröivään maailmaan, eli se muuntuu ihmisen kokemukseksi (Huhtinen ja Tuominen, 2020, L19). Koska ihmisen kokemukset ja näkemykset voivat vaihtua ja muuttua muotoaan esimerkiksi uuden tiedon valossa myös fenomenologisen katsontatavan kautta ihmisen käsitykset ja kokemukset ovat aina liikkeessä oleva vuorovaikutuksellinen tila, joka ei koskaan jämahdä paikalleen (Huhtinen ja Tuominen, 2020, L19).

Tässä tutkimuksessa pyrin kuitenkin selvittämään enemmän rehtoreiden käsityksiä kuin kokemuksia liittyen oppilaiden väliseen kilpailuun. Vaikka tutkimusryhmän omat kokemukset varmasti vaikuttavat myös heidän käsityksiinsä, eivät käsitykset ja kokemukset toimi synonyymina toisilleen. Ihmisten käsitykset voivat muuntautua paitsi kokemusten kautta myös ajassa, sosiaalisessa ympäristössä, uuden tiedon valossa tai mistä vain muusta syystä. Tällöin kovin tiukka tapa tehdä aineiston analyysiä, muotoutuu hyvin haastavaksi. Yleisen laadullisen tutkimuksen kautta on mahdollista tarkastella aineistoa ilman liian tiukkaa tulkinnan kehystä (Renate, Kahlke ja Hon, 2014, s. 39).

Valitsin kerätyn kyselyaineiston analyysimetodiksi temaattisen analyysin. Temaattisessa analyysissä tuotettua dataa ei pyritä käsittelemään tai luokittelemaan ennalta määrättyjen kategorioiden kautta vaan kyseiset kategoriat nousevat tutkimusaineistosta itsestään (Kostere ja Kostere, 2022, s. 57). Analyysin aikana on hyvin tärkeää, että tutkijan omat mielipiteet tai oletukset eivät pääse vaikuttamaan luokitteluun vaan ainoana määräävänä tekijänä on aineistosta kumpuavat tutkimuskysymysten kannalta relevantit viittaukset (Kostere ja Kostere, 2022, s. 57–58).

Temaattista analyysimenetelmää kohtaan on esitetty kritiikkiä, koska sen avulla on vaikea tuottaa kovin yksityiskohtaisia tutkimuslöydöksi (Braun ja Clarke, 2006, s. 6). Sen avulla kuitenkin pystytään tarkastelemaan tutkimuksen useita eriäviä ominaisuuksia, joihin enemmän strukturoidulla aineiston analyysimenetelmällä on haastavampaa päästä käsiksi (Braun ja Clarke, 2006, s. 6). Esimerkiksi tämän tutkimuksen osalta tuloksista on havaittavissa toisistaan hyvin erilaisia löydöksiä rehtorien kuvailemana ja tutkimusryhmän ollessa suhteellisen kapea voidakseen löytää esimerkiksi määrällisesti merkittävää korrelaatiota tai toistettavuutta, on temaattisen analyysitavan mukainen aineiston luoma teemoittelu ja sen suoma liikkumavara tulosten tarkastelussa kriittistä (Braun ja Clarke, 2006, s. 7).

6.3 Aineiston keruu ja analyysi

Aineiston keruutavaksi valikoitui verkossa suoritettava kyselytutkimus, joka muodostui 10 kysymyksestä. Kyselyyn pystyi vastaamaan yleisen linkin takaa, joka jaettiin peruskouluopetuksessa varsin suosittuun Facebook-ryhmään Alakoulun Aarreaitta. Kyseinen ryhmä sisältää yli 40 000 jäsentä pääasiassa perusopetuksen luokanopettajista ja muista ammattilaisista. Etukäteen oli hieman epäselvää, kuinka paljon kyseisessä ryhmässä oli rehtoreita tai johtavia opettajia, mutta aineiston keruu osoittautui varsin vaivattomaksi prosessiksi.

Tutkimusaineiston keruuta varten kävin etukäteen pohdintaa siitä, miten kontaktoisin tutkimusjoukon tutkimusta varten. Yhtenä vartenotettavana vaihtoehtona oli, että olisin

henkilökohtaisesti yhteydessä peruskoulujen rehtoreihin omalla lähialueellani. Tällä tyylillä olisin varmasti onnistunut suhteellisen helposti lisäämään tutkimusjoukon määrää ja siinä mielessä lisäämään tutkimuksen yleistettävyyttä. Toisaalta tällä tyylillä maantieteellinen kattavuus vastaajissa olisi jäänyt hyvin suppeaksi, todennäköisesti vain muutamien kuntien alueelle, joten päädyin julkiseen kyselylinkkiin ja sosiaaliseen mediaan. Merkittävin syy tähän tutkimusratkaisuun piili siinä, että monilla kunnilla on koko alueen kouluja sitovia yhteisiä käytänteitä sekä painotuksia kasvatustyössään, joten ajattelin sen vähentävän tutkimuksen valtakunnallisesta vaikuttavuutta.

Kyselyn kysymyksiä luodessani lähdin siitä lähtökohdasta, että kyselyn täytyisi olla vastaajalle vastattavissa mahdollisimman matalalla kynnyksellä, jotta vastaaja on valmis käyttämään vapaa-aikaansa kyselyyn vastaamiseen. Muotoilin kyselyn kysymykset hyvin suoraviivaisiksi toivoen, että vastaajan käyttämä aika olisi mahdollisimman pieni ja sitä myöten tutkimukseen osallistuminen ei muodostuisi ajankäytöllisesti kynnyksikysymykseksi. Lopulliseksi kysymysmääräksi muodostuikin kymmenen kysymystä, joista seitsemän oli avointa kysymystä, kaksi selvitti karrikoiden vastaajien taustoja ja yksi toimi vastaajan vapaana sanana. Kyselyn löydät tutkielman liitteistä (Liite 3).

Toinen pääperiaate liittyi kysymysten osalta tutkimuksen eettisiin seikkoihin. Valitsin sanamuodot ja kysymysten sisällöt siten, että en vienyt vastaajalta valtaa itse määrittää, minkälaista toimintaa hän oppilaiden kilpailemiseksi mieltää. Harkitsin myös tarkoin kysymysten asettelun siten, että en lataisi minkäänlaisia ennakko-olettamuksia siitä, onko kilpailua käsitelty millään tavalla vastaajan kouluorganisaatiossa – ainoana olettamuksena aiempaan tutkimukseen nojaten oli, että oppilaiden välistä kilpailua kouluissa tapahtuu. Suoritin aineiston keruun siten, että vastaajien anonymiteetti oli suojeltua. Henkilötietojen osalta kyselyyn vastaaminen ei vaatinut vastaajalta kuin työn kuvauksen ja kouluorganisaationsa maantieteellisen sijainnin maakuntatarkkuudella. Muuten vastaajan oli mahdollista olla luovuttamatta mitään henkilötietoja itsestään, mutta oli itse vastuussa avoimien kysymysten osalta, mitä henkilötietoja hän luovuttaa. Tästä kerroin enemmän myös tutkimuksen tietosuojailmoituksessa, jota esittelen myöhemmin tutkimuksen eettisyyttä käsittelevässä kappaleessa.

Temaattisen analyysin mukaisesti käsitelin aineistoa ensiksi siten, että ensiksi värikoodasin jokaisen vastaajan tutkimuskysymyksille relevantit vastaukset yksitellen, etsien tutkimuksen kannalta oleellisia viittauksia (Kostere ja Kostere, 2022, s. 57–58). Tämän jälkeen luokittelin samankaltaiset tai samaan viittaavat olennaisuudet luokiksi, jotka yhdistin vielä isompien teemojen alle (Kostere ja Kostere, 2022, s. 58). Jokaisessa datan käsittelyn vaiheessa tutkin jatkuvasti yksittäisten viittauksien, luokkien ja teemojen suhdetta toisiinsa sekä relevanttiutta tutkimuskysymyksiin (Kostere ja Kostere, 2022, s. 57–58).

Aineiston analyysistä kantaviksi teemoiksi molemmille tutkimuskysymyksille muodostui:

Millaisia käsityksiä ja ajatuksia peruskoulujen rehtoreilla ja johtavilla opettajilla on oppilaiden välisestä kilpailusta? (Liite 1)

- Kehollisuus, koulumenestys, myönteiset käsitykset, kielteiset käsitykset ja käsitysten taustoja

Millaisia tulevaisuuden näkymiä oppilaiden välinen kilpailu luo yksittäisen oppilaan kannalta peruskoulujen rehtorien ja johtavien opettajien käsityksen mukaan? (Liite 2)

- Yhteiskunnallinen näkökulma, mahdollisuudet, uhkat, hyvinvointi, menestyminen

Kokosin aineistosta nousseet teemat ja niiden alaluokat kahteen taulukkoon; molemmille tutkimuskysymyksille omansa (Litteet 1 ja 2). Aineiston analyysissa, teemoittelussa sekä taulukoinnissa hyödynsin mm. Braunin ja Clarken (2006; 2012) ohjeita temaattisen analyysin prosessille. Lisäksi avaan referaatin omaisena tutkimuksen lisäkysymyksen *Onko peruskouluissa käytössä henkilöstä sitovia linjauksia oppilaiden välisestä kilpailusta?* ja käsitelen sitä lisää vielä Pohdinta -luvussa.

7 Tutkimustuloksia

Tässä luvussa käsittelen laadullisen tutkimukseni tuloksia. Kuten edellä jo kuvasin suoritin aineiston analyysin temaattisella analyysitavalla. Analyysin tulokset keräsin kahteen eri taulukkoon (liitteet 1 ja 2), jotka edustavat kumpikin tutkimuskysymysten osalta relevantteja tuloksia. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen näitä tuloksia.

7.1 Rehtorien ja johtavien opettajien käsityksiä ja ajatuksia kilpailusta

Tässä alaluvussa käsittelen tutkimustuloksia tutkimuskysymykseeni: *Millaisia käsityksiä ja ajatuksia peruskoulujen rehtoreilla ja johtavilla opettajilla on oppilaiden välisestä kilpailusta?* Alaluvussa käytetyt sitaattit ovat osana temaattisen analyysin taulukkoa, ja sitä kautta merkityksellisiä ensimmäiselle tutkimuskysymykselle (Liite 1).

Tutkimusaineistosta nousee hyvin esille havaintoja, että oppilaat kilpailevat koulupäivän aikana hyvin laajasti ja kilpailun ilmiö ilmenee monissa eri muodoissa. Myös erilaiset koulun sisäiset ympäristöt ovat laajasti kuvattuja tutkimusaineiston osalta. Tutkimusryhmän havaintojen ja käsitysten perusteella kilpailua esiintyy niin oppituntien aikana, koetilanteissa, välitunnilla, ruokailun yhteydessä kuin koulun siirtymätilanteissa.

Oppilaiden välistä kilpailua ei tarvitse enää rakentaa tai järjestää. Oppilaat saavat sen itse aikaiseksi. Kuka on ekana jonossa, kuka tekee eniten maaleja välitunnilla, kuka on nopein sormivirkkauksessa, kuka syö eniten lihapullia. - -

Kilpailun, kilpailullisuuden tai kilpailevien osapuolien osalta ei aineistosta löydy toistettavuutta sukupuolisuudessa. Aineistossa ainoastaan yksi vastaaja nosti esille nimenomaisesti poikien tarpeen kilpailla keskenään.

Pienten oppilaiden kesken erityisesti pojat kilpailevat lähes kaikessa ja julistavat herkästi suureen ääneen kukin olevansa paras jokaisessa asiassa, on se sitten matikkaa, äikkää, liikkaa tai käsitöitä koskeva juttu. - -

Kyselyyn vastaajien kesken eniten esiin nouseva seikka kilpailusta liittyi kilpailuun kehollisuudessa, liikunnassa tai fyysisessä toiminnassa. Vastaajien kesken eniten jaettua samankaltaisuutta kilpailullisuudesta koettiin löytyvän koulun liikuntatuntien kontekstissa. Tältä osin tutkimus vastaa esimerkiksi Kujalan (2017, s. 48) kuvailemaa ilmiötä, että peruskoulujen liikuntatunneissa on vahva kulttuurillinen ja kilpailullinen leima, joka miellettään hyvin läheiseksi urheilun kanssa. Lisäksi esimerkiksi leikit, pelit ja välitunnit mainittiin oppilaiden välistä kilpailua ilmenevinä ympäristöinä tai tilanteina.

Välituntipelit, liikuntatunnit, teknisten laitteiden paremmuus

Selkeimmillään liikuntatuntien ja välituntien pelitilanteissa, jossa se ajoittain saa totisiakin muotoja. - -

Liikuntatunnit

Vastaavasti huomattavimpana tutkimusjoukkoa jakavana seikkana on nähtävissä oppilaiden välinen kilpailu koulumenestyksestä sekä koulun koetilanteissa ja -menestyksessä. Tutkimustuloksissa näyttäytyy huomioita sekä koetilanteissa tapahtuvassa kilpailusta että mainintoja, joiden mukaan koulumenestykseen tai kokeisiin liittyvällä kilpailulla on suhteessa pienempi rooli kilpailullisuuden kannalta. Kalalahti (2014, s. 17) kuvaa väitöskirjassaan, kuinka eri koulujen eriytyminen korostaa numeraalista koulumenestystä. Toisin sanoen kunnissa, joissa ”koulushoppailua” tapahtuu enemmän voi olla merkitystä, miten oppilaiden koulumenestykseen keskittyvä kilpailu käsitetään. Aineistosta kokeisiin nojaavaa koulumenestystä käsitteleviä mainintoja löytyi hyvin merkittävästä osasta vastauksia koulumenestyksen, kokeiden tai niiden tulosten vaikutuksesta kilpailun provokatiivisena tekijänä.

Kilpaillaan: - koenumeroista - kuka tekee tehtävät nopeimmin - -

- - Vähemmässä asemassa on nykyisin koenumeroilla, todistuksen keskiarvolla - -

- - Koetilanteissa: "Valmis!" Tänä päivänä kilpaillaan vähemmän tai ei ainakaan niin näkyvästi koulumenestyksessä.

- - Osalle myös koearvosanat muodostavat kilpailutilanteen.

Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että kouluissa tapahtuu myös opettajien johdolla strukturoitua kilpailua oppilaiden oman osallisuuden lisäksi. Koulun opetuksen puolesta järjestettyjä kilpailuja tapahtuu aineiston pohjalta erityisesti kehollisuudessa. Kyseinen tutkimustulos onkin suurelta osin ristiriidassa aiemman tutkimuksen kanssa, jonka mukaan koulujen erinomaisuuden tavoittelu kilpailun avulla, jolloin parhaiden taustalle jäävä valtaosa ei saa tarvittavaa tukea tai huomiota (Pulkki, 2017, s. 23–24). Kontekstina tällaiselle kouluorganisaation toimeenpanemana kilpailuna toimivat pääasiassa liikuntatunnit. Myös alueen koulujen välisestä kilpailusta löytyy mainintaa.

Koulujen väliset urheilukilpailut, luettujen kirjojen määrä, taidekykykilpailut.

Toisaalta aineistossa nousee esille, että useilla peruskouluilla on pyrkimys vähentää oppilaiden välistä kilpailua esimerkiksi keskittymällä ja kannustamalla oppilasta suorittamaan omaa aiempaa tulostaan vastaan sekä vähentämällä koululähtöisesti järjestettyjä kilpailutilanteita.

Kilpailutilanteita kuten hiihtokisoja ym. On pyritty tietoisesti vähentämään, sillä monikaan lapsista ei niistä oikeasti pidä. Joskus pieni kilpailuasetelma voi innostaa lapsia myös tsemppaamaan.

- - Kannustan opettajia tekemään myös sellaisia kilpailuja, joissa oppilas kilpailee omaa aiempaa tulosta vastaan. - -

- - *Pyrin myös kiinnittämään oppilaiden huomion omaan kehitykseen muihin vertailemisen sijaan.*

Tutkimustuloksia tarkastelemalla voidaan huomata, että tutkimukseen osallistuneet rehtorit ja johtavat opettajat suhtautuvat pääasiassa myönteisesti tai neutraalisti oppilaiden väliseen kilpailuun. Aineistossa kuitenkin korostuu, että kilpailun tulisi perustua oppilaan omaan haluun osallistua kilpailuun ja vapaaehtoisuuteen. Tuloksista on myös luettavissa, että useat kyselyyn osallistujat mieltävät oppilaiden välisen kilpailun luonnollisesti sisään rakennetuksi ominaisuudeksi, joka ei ole sidonnainen kouluympäristöön.

Mielestäni kilpaileminen on myös hyvä asia, mutta on hyvä, jos se perustuu vapaaehtoisuuteen. - -

Monella tapaa positiivista, mikäli saa lapsen ylittämään itsensä tai pyrkimään parhaimpaansa. Monille myös sisäsyntyistä ja sitä myöten oppilaalle tärkeää. - -

Vaikka pääasiallisesti tulokset viittaavat siihen, että itse kilpailun ilmiö ja oppilaiden kilpailullisuus nähtäisiin pääasiassa positiivisessa valossa suomalaisissa peruskouluissa, on tuloksista löydettävissä myös tiettyä varovaisuutta tai uhkaa, minkälaisia lieveilmiöitä kouluissa tapahtuvalla kilpailulla voi olla. Kyselyn vastauksista löytyy toistettavuutta, jotka huomioivat kilpailun mahdolliset haitat erityisesti sellaisille oppilaille, jotka lähtökohtaisesti eivät ole luonteeltaan kilpailullisia tai eivät itse halua hakeutua kilpailutilanteisiin. Tällaiset vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia myös Pulkin (2017, s. 22–23) kanssa, joka huomauttaa huolesta kilpailua kohtaan ja erityisesti kilpailussa heikosti pärjävien yksilöiden mahdollisista kytköksistä yksilöllisiin identiteettiongelmiin.

Negatiivinen suhtautuminen ja toisen dissaaminen kilpailun keinoin tai kilpailussa menestymisestä on mielestäni huono asia. Toivoisin koululiikuntaa kilpailuvapaaksi vyöhykkeeksi, koska kilpailu tappaa liikunnan ilon niiltä, jotka eivät ole menestyviä, mutta voisivat nauttia liikunnasta.

Epäreilu kilpailu ja toisen lannistaminen harmittavat.

Tutkimuksen tulosten tarkastelussa erityisen huomion kiinnittää rehtorien ja johtavien opettajien vastaukset siihen, mistä heidän käsityksensä ja ajatuksensa oppilaiden välisestä kilpailusta perustuvat. Tulosten pohjalta selvästi suosituimpana vastauksena voidaan huomata tutkimukseen osallistuneiden kesken erilaiset viittaukset heidän omaan kokemukseensa. Vastauksissa on selvästi toistettavuutta siinä, miten vastaajien työssään kokemat kokemukset vaikuttavat heidän ajatteluunsa kilpailua kohtaan. Vastauksista löytyy myös selkeitä viittauksia tutkimusjoukon omaan siviilielämään, omiin asenteisiin, harrastuneisuuteen sekä lapsuuden kasvatukseen. Tuloksissa on koulutuspoljaisia mainintoja ainoastaan yksi. Viittauksia peruskouluopetusta ohjaaviin asiakirjoihin tai tieteellisiin aineistoihin ei tuloksissa ilmene.

Vaikea sanoa. Omaan kasvatukseen ja koulutukseen sekä persoonaan varmaan. Olen aina inhonnut "turhaa" kilpailua, vaikka siihen itsekin sorrun monesti, myönnän.

35 vuoden työkokemukseen

Varmaan omasta perhe- ja kilpaurheilutaustasta sekä työstä oppilaiden parissa. Ison perheen keskimmäisenä lapsena näkyminen ja kuuluminen on varmasti ollut jonkin sortin kilpailua kokoajan. Omaan pitkän kilpaurheilutausta joten se tulee veren perintönä.

Vastauksissa on useampia mainintoja huolesta, joka tutkimukseen osallistuneilla on oppilaiden välisistä keskinäisistä suhteista. Erityisesti eriarvoisuus nähdään mahdollisena uhkana kilpailun kontekstissa. Vastauksissa korostuu, että kilpailun tulee olla reilua kaikkia osallisia kohtaan. Kaikkien osallisten osallisuuden painotus nähdään myös aiemmassa tutkimuksessa koulun perustehtävänä, jonka ajatuksena on integroida oppilaita osaksi erilaisia yhteiskunnallisia toimintoja – ei vain pelkästään kaikkein lahjakkaimpien tai menestyneimpien etuoikeutena (Nivala ja Ryyänen, 2019, L7).

Jos kilpailun aihe on järkevää ja lapsia motivoiva eikä aiheuta lasten keskuudessa eriarvoisuutta on leikkimieliselle kilpailulle aina tilaa, mutta aina on oppilaita jotka ahdistuvat kilpailemisesta.

Epäterve kilpailu jättää aina jälkensä. Niin voittajiin kuin häviäjiinkin. Tärkeintä löytää vahvuuksia kaikille oppilaille koulun ja elämän eri osa-alueilla.

7.2 Käsitteitä oppilaiden välisen kilpailun vaikutuksesta oppilaan tulevaisuuteen

Tässä aluvuossa käsitteelen tutkimustuloksia toiseen tutkimuskysymykseeni *Millaisia tulevaisuuden näkymiä oppilaiden välinen kilpailu luo yksittäisen oppilaan kannalta peruskoulujen rehtorien ja johtavien opettajien käsityksen mukaan?* (Liite 2). Tutkimuksessani selvitin, millaisia tulevaisuuden näkymiä peruskouluissa tapahtuva oppilaiden välinen kilpailu luo yksittäisen oppilaan tulevaisuuden kannalta. Tutkimuksen tulokset jakaantuivat viiden laajemman teeman alle, joita olivat yhteiskunnallinen näkökulma, hyvinvointi, menestyminen, mahdollisuudet sekä uhkat. Tuloksista käy ilmi, että rehtorit ja johtavat opettajat näkivät laajalaisesti sekä positiivisiksi mielletäviä mahdollisuuksia mutta myös negatiivisia sudenkuoppia kilpailun vaikutuksista niin yksilölle kuin laajemmalle sosiaaliselle ympäristölle.

Yhteiskunnallisesti merkittävänä tuloksina voidaan pitää toistuvasti ilmennyttä käsitystä siitä, että oppilaiden välinen kilpailu kasvattaa ja valmistaa yksittäistä peruskouluoppilasta integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntajärjestelmään. Suomalainen yhteiskunta nähtiin hyvin kilpailuorientoituneeksi, jossa oppilas tulee kohtaamaan erilaisia kilpailullisia tilanteita ja haasteita elämänsä polun varrella. Tällaisia tilanteita tunnistettiin muun muassa koulutusvalinnoissa ja työnhaussa. Aineistosta nousi myös esille kilpailun toimiminen eräänlaisena työkaluna, jonka avulla jokainen oppilas kykenisi tunnistamaan omia vahvuuksiaan sekä taitojaan, ja valjastamaan tätä potentiaalia tulevaisuutensa rakentamisessa.

Oppivat elämään kilpailuhenkisessä maailmassa.

- - *Tietyllä tavalla yhteiskunnassa joudutaan pakostakin tilanteisiin joihin liittyy kilpailullisua elementtejä (opiskelu-/työpaikkojen haku, puolison valinta, työuralla eteneminen jne).*

Yhtenä tärkeänä teemana tutkimuksesta nousi esille hyvinvointi tulevaisuuden osatekijänä. Huomionarvoisena tuloksista nousi se, että valtaosa rehtorien ja johtavien opettajien vastauksista käsitteli kilpailun vaikutuksia oppilaan tulevaisuuden hyvinvoinnille kielteisessä tai hyvinvointia heikentävässä valossa. Oppilaan henkisen hyvinvoinnin tiedetään kasvavan peruskouluissa ryhmään kuulumisen tunteesta, jota vertaisten keskeinen kilpailu voi heikentää (Poikkeus ym., 2013, L1). Suurimmat huolet kuitenkin vastausten perusteella koskivat kilpailun suorituskeskeisen luonteen luoman pitkäjänteisen tai -aikaisen ponnistelun johtavan oppilaan uupumiseen ja heikentävistä vaikutuksista henkiselle hyvinvoinnille tulevaisuudessa. Lisäksi huolta aiheutti pelko siitä, että ikävät kokemukset kehollisesta kilpailusta muokkaisivat asennoitumista liikuntaan ja liikkumiseen vastenmieliseksi. Kuitenkin eräässä vastauksessa kilpailu nähtiin parantavan hyvinvointia tulevaisuuden sosiaalisissa ympäristöissä.

- - *Uhkana koe- ja todistusnumeroista kilpailemisessa uupuminen ja näköalan katoaminen sekä epäonnistumisten kautta itsetunnon ja identiteetin haasteet.*

Itsetunto-ongelmat, liikkumisen muuttuminen vastenmieliseksi.

- - *Uhkana voi toki olla kilpailullisuuden aiheuttamien paineiden uuvuttava vaikutus. Esim koe/todistusnumeroiden liiallinen merkitys itsetunnolle/minäkuvalle saattaa muodostua raskaaksi*

Yhtenä suosittuna viittauksena tutkimustuloksista ilmeni kilpailun motivoivaa ja innostavaa vaikutusta oppilaiden elämässä menestymistä kohtaan. Menestymistä ei aineiston osalta juurikaan määritelty tai rajattu koskemaan esimerkiksi opintomenestystä, työelämää tai taloudellista vaurautta. Vastajien vastauksista on kuitenkin syytä olettaa, että viittaukset menestymiseen keskittyivät rehtorien ja johtavien opettajien toimesta oppilaiden tulevaisuuden vakauttaviin aspekteihin. Tällaisina aspekteina voidaan pitää taloudellisia, terveydellisiä ja

sosiaalisia viitekehyksiä. Lisäksi menestymiseen liittyviä viittauksia tuloksista on huomattavissa erilaisten sosiaalisten tai elämäntilanteiden paineiden sietokyvyn eli resilienssin kasvamisesta sekä menestymiseen tähtäävän toiminnan kehittymistä pitkäjänteiseksi. Resilienssin kasvattamisen tärkeys on huomattavissa jo aiemmissa tieteellisissä teoksissa: oppilaan sietokyvyn karttuminen sekä elämään jatkuvasti kuuluvien pettymysten aiheuttamien ikävien tunteiden säätelyn nähdään olevan tulevaisuuteen valmistavana osatekijänä (Pojjula, 2016).

Näen, että sopivassa määrin kilpaileminen valmistaa tulevaisuuteen hyvin, auttaa pärjäämään haastavissa tilanteissa ja opettaa ponnistelemaan paremman suorituksen eteen.

Viitaten edelliseen kilpailullisuus vahvistaa kykyä suoritua myöhemmässäkin elämässä paineen alla. - -

- - Terve ja kaikkia arvostava kilpailu voi olla myös innostavaa ja pitkäjänteiseen toimintaan motivoivaa.

Tuloksista ilmeni myös hyvin laajasti yleisemmin erilaisia uhkia ja mahdollisuuksia, joita tutkimukseen osallistuneet vastaajat nostivat vastauksissaan esille. Peruskouluissa tapahtuvan oppilaiden välisen kilpailun nähtiin toistuvasti rehtorien ja johtavien opettajien mielestä auttavan oppilaan minäkuvan ja identiteetin rakentumisessa kasvaessa kohti aikuisuutta. Lisäksi kilpailulla nähtiin olevan kannustavaa vaikutusta ulosmitata jokaisen oppilaan täysi potentiaali. Myös sosiaaliemotionaalisten taitojen kehitys kilpailun kautta nähtiin mahdollisuutena käsitellä tulevaisuudessa hankalien tilanteiden pettymyksiä, mutta myös suhtautua voittajan asemassa kunniakkaasti muihin ihmisiin.

- - Mielestäni kuitenkin on tärkeää oppia sekä voittamaan että häviämään kunniakkaasti loukkaantumatta ja loukkaamatta toisia.

Realistinen minäkuva ja erilaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen

Rehtorit ja johtavat opettajat näkivät yleisellä tasolla kilpailun luovan uhkakuvia mahdollisuuksien lisäksi. Uhkia nähtiin laajasti hyvin erilaisia, mutta myös toistuvia viittauksia on tuloksista havaittavissa. Yhtenä tärkeimpänä huomiona voidaan pitää rehtorien ja johtavien opettajien huolta, että kilpailu vaikuttaisi oppilaiden eriarvoisuuden kasvamiseen tulevaisuudessa. Lisäksi uhkana pidettiin useammassa vastauksissa sitä, että kilpailussa häviäminen tai epäonnistuminen vaikuttaisi oppilaiden tulevaisuuden kannalta kielteisesti halun ja uskallukseen yrittää parhaansa. Vastauksista ilmeni myös muita uhkia, kuten kilpailun vaikutuksesta luoda epärealistista kuvaa oppilaan omista kyvyistä sekä oman itsensä jalustalle nostamiseen sekä sitä kautta ylempi tuntoisuuteen suhteessa muihin heikommin pärjääviin ihmisiin.

Uhkana on epärealistinen käsitys omista kyvyistä ja kehittymisen mahdollisuudesta, niin kilpailun voittavalla kuin häviävälläkin osapuolella. - -

Kestäkö kilpailuhenkinen tappion eli opitaanko häviämään? Osataanko olla voittajina nöyriä?

7.3 Kouluorganisaatioiden sisäisiä linjauksia ja sovittuja käytänteitä kilpailua kohtaan

Pyhitän tämän aluvun käsittelemään tutkimustuloksista noussutta mielenkiintoista tutkimustulosta, jolla voi olla vaikutusta siihen, miten oppilaiden kilpailullisuus nähdään tulevaisuuden rakentajana. Lisäksymyksenä ja kiinnostuksen kohteenani tutkimuskyselyssä oli selvittää, onko peruskouluilla yhteisesti sovittuja käytänteitä tai linjauksia koskien oppilaiden välistä kilpailua, vai onko suhtautuminen käytännön toiminnassa puhtaasti yksittäisen opettajan tai toimintaa vetävän vastuulla. Rehtorit ja johtavat opettajat ovat asemansa puolesta vastuuasemassa koskien kouluorganisaation pedagogista toimintaa. Sen lisäksi tiedustelin aineistossa, että jos yhteisiä linjanvetoja on tehty koko koulun henkilöstöä koskien, mitä tällaiset linjaukset pitävät sisällään.

Aineiston analyysin tuloksista selviää, että joissain kouluissa on yhteisesti sovittuja käytänteitä, miten kilpailuun suhtaudutaan koko kouluorganisaatiota ja sen henkilöstöä koskevilla käytänteillä. Yhtenä kaikista suosituimpana linjauksena eri peruskouluissa oli henkilökunnan puuttuminen havaitessaan sellaista oppilaiden välistä kilpailua, joka näyttäytyy kaikille tai osalle kilpailun osapuolisille epäreiluna. Epäreilun kilpailun määritelmästä ei tuloksista löytynyt tarkempaa määritelmää. Tuloksista ilmeni myös useampia sellaisia linjauksia, että erilaisista kouluorganisaation järjestämistä kilpailuista, kuten urheilukilpailuista on luovuttu.

Liikuntatuntien ulkopuolella aikuiset eivät järjestä kilpailutilanteita, mutta lapsilla, joilla on kilpailuvietti, saavat toteuttaa itseään itse valitsemallaan tavalla.

Epäreiluun ja toista lannistavaan kilpailuun puututaan aina.

Käytäntönä ja linjauksena, ettei erilaisia kilpailua/paremmuusjärjestykseen liittyviä listoja julkaista. Hyvät suoritukset huomioidaan ja osallistuminen sekä parhaansa yrittäminen on jo voitto. Kaikille pyritään löytämään omat vahvat alueet. Monipuoliset onnistumisen mahdollisuuksien tarjoaminen.

Koulujen yhteisesti sovituista käytänteistä tai linjauksista suosituin vastaus oli kuitenkin, että yhteisesti koko koulua koskevia sääntöjä tai normeja ei ole tai niitä ei ole virallisesti erikseen määritelty. Lisäksi tuloksista ilmenee joitakin viittauksia siihen, että rehtorilla tai johtavalla opettajalla on epäselvyyttä siitä, onko tällaisia linjauksia yhdessä vedetty jossain muodossa. Tuloksista voi myös huomata viittauksia siihen, että hiljaisesti määrittyneitä käytänteitä tai toimintamalleja olisi peruskoulussa käytössä. Myös viittauksia Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin ja siellä mainittuihin arvoihin, ja niiden noudattaminen nähtiin kilpailuun suhtautumisten kannalta ohjaavana käytänteenä.

Ei ole varsinaisesti, mutta pienessä koulussa linja on muodostunut melko yhtenäiseksi. Vanhemmat opettajat laittavat helposti yhä oppilaita myös kilpailemaan keskenään ja julistavat "voittajia" milloin mistäkin.

Ei ole tai en ole kuullut, että olisi.

Ei ole linjattu varsinaisia käytänteitä. Toki esim välituntien kilpailullisia tilanteita joudutaan välillä rajoittamaan erimielisyyksien takia.

8 Johtopäätökset

Tässä luvussa käsittelen tehdyn tutkimuksen tutkimustulosten johtopäätöksiä. Tutkimuksen tuloksissa ilmenneet teemat rehtorien ja johtavien opettajien käsityksistä oppilaiden välistä kilpailua kohtaan tukivat monilta osin aiempaa tutkimusta, jota tutkimuksen teoriaosuudessa jo nostin esille. Tällaisia esimerkkejä ovat muun muassa kilpailun mahdollinen eriarvoistava vaikutus sekä mahdolliset haitat yksilön psyykkiselle hyvinvoinnille. Toisaalta tuloksista on huomattavissa myös täysin tai osin uutta tietoa sekä ristiriitaisuuksia aiempaan tutkimukseen että eroavaisuuksia tutkimusjoukon käsityksistä.

Aineiston analyysi osoitti, että peruskouluissa kilpailu mielletään monelta osin yhä keholliseen kontekstiin, jossa fyysisellä suorituskyvyllä, ominaisuuksilla tai konkreettisella tekemisellä pyritään muodostamaan paremmuusjärjestystä, milloin minkäkin asian parissa. Tältä osin tulokset olivat hyvin saman suuntaisia, kuten Kujala (2013, s. 48) kuvailee kouluissa tapahtuvaa liikuntaa. Tuloksissa erityisesti liikuntatunnit, välitunnit sekä erilaiset koulun sisäiset tai koulujen väliset urheilukilpailut olivat merkittäväällä osalla vastaajista sellaisia konteksteja, joissa kilpailua vastaajien mielestään ilmeni. Suhtautuminen peruskoulun järjestämiin tai organisoimiin kilpailuihin oli ristiriitaista.

Osittain rehtorit ja johtavat opettajat näkivät tällaiset kilpailut hyvin negatiivisessa valossa, ja moni peruskoulu tekikin määrätietoista työtä oppilaiden välisen kilpailun kitkemiseksi näissä konteksteissa. Toisaalta myös toisenlaisia ajatuksia ilmeni aineistossa, jossa myös oppilaiden kehollinen kilpailu nähtiin mahdollisuutena niin motivoivana tekijänä liikunnallisen elämäntavan saavuttamiseksi, mutta myös laajemmin kasvatuksellisenä valintana siedättää oppilaita kilpailulliseen kulttuuriin sekä siihen kuuluviin lieveilmiöihin, kuten arvokkaaseen voittamiseen ja häviämiseen sekä ikävien tunteiden resilienssiin. Kilpailu nähtiin useasti Kilduff'n (2014, s. 2) tavoin oppilaiden suoritusta ja motivaatiota kohottavana tekijänä.

Tuloksista ilmeni myös oppilaiden väliseen kilpailuun suhtautumisen eroavaisuuksia. Periaatteessa kilpailu nähtiin rehtorien ja johtavien opettajien toimesta suhteellisen positiivisessa valossa, joka tunnustettiin myös laajasti osaksi suomalaista yhteiskuntaa.

Kuitenkin peruskouluissa tapahtuvaan kilpailuun suhtauduttiin usein varovaisesti tiedostaen sen vaikuttavan mahdollisesti negatiivisesti erityisesti oppilaiden eriarvoisuuden lisäämiseksi tai oppilaan psykologisiin aspekteihin. Parker ja Massey (2018, s. 172–173) tekstiin peilaten on kilpailukriittisessä ajattelussa aiheellista miettiä, olisiko kilpailua hypoteettisesti edes mahdollista kitkeä kouluista, joissa oppilasaines on yksilöllisesti poikkeavaa ja moninaista.

Suosituimpina uhkina, joita aineistosta nousi esille, olivat huolet oppilaiden eriarvoisuuden lisääntymisestä, itsetunto-ongelmista sekä negatiivinen vaikutus minäkuvalle, ja näiltä osin tulokset myötäilivät Laitisen (2021, L2) huomioita kilpailun kielteisistä vaikutuksista henkiselle hyvinvoinnille. Kilpailussa kuitenkin nähtiin myös paljon vahvuuksia ja mahdollisuuksia. Tällaisia viittauksia tuloksista ilmeni erityisesti kilpailun motivoivasta vaikutuksesta niin koulunkäyntiin kuin yleensäkin elämän tärkeille osa-alueille. Samalla kilpailu nähtiin laajasti kasvattavan oppilasta tulevaisuuden haasteisiin, kuten työnhakuun tai omiin koulutusvalintoihin. Aineistosta näkyi myös viittauksia niin kilpailun positiiviselle vaikutukselle osana ryhmähengen kohottamista kuin myös negatiivisena ryhmää eriyttävänä tekijänä. Tutkimustulokset ovat siis ainakin joiltain osin erilaisia Pulkin (2017, s. 21) kanssa, joka kirjoittaa kilpailun olevan sosiaaliselle ympäristölle yksilöitä toisistaan erottava tekijä. Pääosin oppilaiden välinen kilpailu käsitettiin varovaisen positiivisesti. Erityisen suosittuna painotuksena vastauksissa nousi esille oppilaiden oma vapaaehtoisuus erilaista kilpailua kohtaan. Tämä tutkimustulos voidaan nähdä saman suuntaisena Okkosen, Heikkisen ja Huttusen (2019, s. 41) kanssa, jotka painottavat kaikenlaisen erilaisuuden hyväksymistä – täten myös kilpailullisen.

Yksi ristiriitaisimmista teemoista koski oppilaiden oppimistulosten ja koulumenestyksen kontekstissa tapahtuvaa kilpailua. Useat tutkimukseen osallistuneet vastaajat antoivat erilaisia viittauksia siitä, että koe- tai todistusnumeroiden ja koulumenestyksen merkitys oppilaiden kilpailun tai vertailun kohteena on heidän työuransa aikana menettänyt merkitystään. Vastaavasti useissa vastauksissa tällaista tulkintaa ei pystytäkään tekemään, ja oppilaiden kokeissa pärjääminen sekä koulumenestys miellettiin kilpailua provosoivana tekijänä. Koetilanteissa nähtiin paikoitellen kilpailun elementtejä muun muassa siten, että oppilaat kilpailivat siitä, kuka on ensimmäisenä saanut kokeen palautettua. Tämä kuitenkin lukeutuu enemmän kehollisen kilpailun teemaan kuin koulumenestyksen, koska ratkaisevana kriteerinä tällaisessa kilpailussa

ei ole kokeen lopputulos ja kysyttäviin asioihin oikein vastaaminen, vaan pikemminkin fyysinen suorituskyky ja lukutaito, ja sitä myöten teknisen tekemisen nopeus.

Mielenkiintoinen huomio aineiston analyysissä oli selvitys siitä, mistä tutkimukseen vastaajien käsitykset oppilaiden väliseen kilpailuun kumpuavat. Tuloksissa painottui hyvin selkeästi vastaajien omat kokemukset kilpailuun, jotka ovat muovanneet heidän yleistä suhtautumistaan peruskouluissa tapahtuva kilpailua kohtaan. Suosituimmat vastaukset liittyivät työuran aikana tapahtuneisiin kokemuksiin, omiin lapsuuden kokemuksiin niin koulukontekstissa kuin vapaa-ajallakin sekä henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, kuten siihen miten oma persoonallisuus vaikuttaa ajatuksiin kilpailusta. Tuloksissa esiintyi yksittäisinä vastauksina viittauksia omaan koulutukseensa tai peruskouluopetusta ohjaaviin asiakirjoihin, kuten Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Viittauksia tieteellisiin tutkimuksiin tai artikkeleihin ei aineiston analyysissä ilmennyt.

Tutkimuksessa selvitettiin myös rehtorien ja johtavien opettajien käsityksiä kilpailun vaikutuksesta heidän tulevaisuudelleen. Suomalainen yhteiskunta miellettiin monelta osin hyvin kilpailuorientoituneeksi, ja kilpailuun kasvaminen nähtiinkin tästä näkökulmasta suurelta osin tärkeänä aspektina kohti oppilaan itsenäistymistä ja aikuisuutta. Toisaalta kilpailu nähtiin myös huolena tulevaisuudessa erityisesti oppilaan henkisen hyvinvoinnin sekä sosiaalisesta näkökulmasta niin uupumisen, eriarvoisuuden kuin identiteettiongelmien kautta.

9 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset kysymykset

Tässä luvussa käsittelen tehdyn tutkimuksen luotettavuutta, eettisiä seikkoja sekä mahdollisia ongelmia. Kuten edellä olen jo kuvannut, tutkimus suoritettiin Webropol-kyselytutkimuksena, joka jaettiin peruskouluhenkilöstölle suunnatussa Facebook-ryhmässä Alakoulun aarreaitta. Kysely toteutettiin täysin anonymiteettia kunnioittaen. Vastajille tehtiin selväksi, että avointen kysymysten osalta he ovat itse vastuussa, millaisia henkilötietoja tai kouluunsa liittyviä tietoja vastauksissa luovutetaan. Kyselyn tietosuojailmoituksessa myös täsmennettiin, miten tutkimusaineistoa säilytetään, kenellä tuloksiin on pääsy ja miten ne jatkokäsittellään tutkimuksen valmistumisen jälkeen.

Tutkimuksen alussa esittelen tutkimukselle olennaista teoriaa ja luon viitekehystä. Kuten tutkimuksen otsikko *Kilpaileva yhteiskunta: perusopetuksen rehtoreiden käsityksiä oppilaiden välisestä kilpailusta* antaa ymmärtää, on tutkimuksen näkökulma oppilaiden väliseen kilpailuun yhteiskunnallinen. Alasuutari (2011, L4) huomauttaa, että tutkimuksen luotettavuutta määrittää teoreettisen viitekehysten typologia, joka käy argumentaatiota tutkimuskohteen ja tutkittavien ilmiöiden kanssa. Tästä syystä näen tärkeänä käydä teoriaosuudessa läpi paitsi kilpailun perusluonteen, myös suomalaisen yhteiskunnan jäsentymisen kohti kilpailuyhteiskuntaa. Tämä siitä syystä, että kasvatuksen yhteiskunnallisena päämääränä on tuottaa ja integroida maamme lapsista ja nuorista yhteiskuntakelpoisia ja yhteiskunnalle hyödyllisiä kansalaisia. Teoriaosuus keskittyy loppua kohden koko ajan yhteiskunnallisista raameista lähemmäs yksittäisen oppilaan arkeen tarkastelemaan mikrotasolla tapahtuvaa kilpailua peruskouluissa. Tutkimuksen lähdekirjallisuudessa keskityin vertaisarvioituihin tutkimuksiin, kirjoihin sekä artikkeleihin. Lisäksi kirjallisuutta on hyödynnetty suomalaista peruskouluopetusta ohjaavilla asiakirjoilla, ohjeistuksilla ja asetuksilla.

Aaltio ja Puusa (2020, L11) korostavat tutkimuksen luotettavuutta tarkastellessa reliabeliutta sekä validiutta erityisesti kvantitatiivisen tutkimuksen laaduntarkastajina. Sama huomio tutkimuksen yleistettävyydestä on nähtävissä myös Puusan ja Julkusen (2020, L12) tekstistä. Kuitenkin Aaltio ja Puusa (2020, L11) täsmentävät, että näitä samoja mittareita on mahdollista hyödyntää laadullisessa tutkimuksessa, kun tutkija itse on sisäistänyt laadullisen

tutkimuksen ominaispiirteet. Validiuksella he tarkoittavat laadullisessa tutkimuksessa, että arvioidaan, kuinka hyvin kasattu aineisto ja saadut tulokset koskettavat tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä (Aaltio ja Puusa, 2020, L11). Tämän tutkimuksen kohteena olivat nimensä omaisesti rehtorien ja johtavien opettajien käsitykset. Tutkimuskysymysten muodostamisessa sekä aineiston analyysissä rajattiin selvästi tutkittava viitekehys käsityksiin. Toisaalta aineiston keruun yhteydessä tiedusteltiin vastaajien käsityksiä siitä, miten heidän käsityksensä oppilaiden kilpailua kohtaan ovat muodostuneet. Näissä vastauksissa nousi esille myös esimerkiksi yksilöllisiä kokemuksia. Nämä kokemukset eivät kuitenkaan missään vaiheessa olleet itse tutkittava ilmiö vaan rehtorien ja johtavien opettajien oma yksilöllinen työkalu, jolla he ovat omia käsityksiään muovanneet. Tämän perusteella pidän tutkimuksen validiutta opinnäytetyön kontekstissa hyvänä.

Arvioidessani tämän tutkimuksen reliabiliutta, on olemassa sellaisia arviointihaasteita, ettei reliabiliudesta voida olla kaikissa tilanteissa täysin varmoja. Reliabiliuden arvioinnin voidaan ajatella jakautuvan ulkoisen ja sisäisen reliabiliuden arviointeihin (Aaltio ja Puusa, 2020, L11). Sisäisen reliabiliuden arvioinnissa keskitytään tietyn vastaajan tai vastaajajoukon arviointiin kun taas ulkoisen reliabiliuden arvioinnissa tutkimustulosten yleistämiseen (Aaltio ja Puusa, 2020, L11). Laadullisessa tutkimuksessa, kuten tässäkin, vastaaja käsitetään yksilöllisenä ihmisenä, jolla on omat yksilölliset mielipiteet, ajatukset sekä ominaisuudet, eikä vastaavasti lukuna tai funktiona taulukossa muiden mukana. Siitä syystä tutkimuksen sisäinen reliabilius on luotettavaa – vastaajien voidaan katsoa seisovansa vastauksiensa takana. Tämä tarkoittaa sitä, että jos tutkimusjoukko vaihdettaisiin lukumäärältään eri rehtoreihin ja johtaviin opettajiin voisivat tutkimustulokset olla osittain tai mahdollisesti jopa täysin erilaiset. Tästä syystä, kuten Alasuutari (2011, L2) esittää on hankala sivuuttaa sitä tosiasiaa, että tutkittavan joukon määrällä on myös laadullisessa tutkimuksessa painoarvoa sen ulkoista reliabiliutta ja yleistettävyyttä arvioidessa.

Tutkimuksen uskottavuuteen liittyy perinteisesti vahvasti tutkijan oma suhtautuminen tutkimaansa aiheeseen, ja sen tuloksiin absoluuttisesti objektiivinen suhtautuminen nähdään tutkimuksen laadun takeena (Puusa ja Julkunen, 2020, L12). Kuten jo johdannossa mainitsin, oma kiinnostukseni kyseiseen ilmiöön kumpuaa omasta vahvasta kilpaurheilutaustastani, joka on pituudeltaan lähes oman elinikäni mittainen. Äkkiseltään voidaan siis olettaa, että tutkijana en ole pätevä tuottamaan kyseiseen kilpailun ilmiöön viittaavaa tutkimusta. Puusa ja Julkunen

(2020, L12) kuitenkin huomauttavat, että laadullisessa tutkimuksessa tutkijan maltillinen subjektiivisuus voidaan nähdä myös vahvuutena tutkimukselle. Ilman tutkijan omaa kiinnostusta tutkittua ilmiötä kohtaan kyseinen tutkimus todennäköisesti jäisi tekemättä. Lisäksi tutkijan omat kokemukset ja ymmärrys ilmiöstä voivat auttaa tutkimuksen toteutuksessa tarkastelemaan ilmiötä esimerkiksi tutkimuskysymysten kautta sellaisista näkökulmista, jotka normaalisti jäisivät huomiotta (Puusa ja Julkunen, 2020, L12). Tutkijan ehdotonta objektiivisuutta tärkeämpää onkin tutkijan tiedostaa oma subjektiivisuutensa aiheeseen, ja tarkastella tätä läpi koko tutkimusprosessin (Puusa ja Julkunen, 2020, L12).

Aineiston keruussa ainoita henkilötietoihin viittaavia kysymyksiä olivat kysymykset vastaajan ammattinimikkeestä sekä hänen koulunsa karkea maantieteellinen sijainti maakuntarajojen tarkkuudella. Kyselyn alkuun oli myös liitetty tietosuojailmoitus, jossa seikkaperäisesti eriteltiin muun muassa kuka tutkimuksen tuottaa, mihin tarkoitukseen kasattua aineistoa käytetään, anonymiteettiin liittyvät käytänteet sekä miten henkilötietoja sekä annetut vastaukset säilytetään, kenellä niihin on pääsy ja miten sekä milloin ne tuhotaan. Tältä osin tutkimus noudattaa eettisesti hyvän tieteellisen käytäntöjen perusohjeita, joina voidaan pitää luotettavuutta, rehellisyyttä, vastuunkantoa ja arvostusta läpi tutkimusprosessin (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023, s. 11–12).

Tutkimukseen osallistui yhteensä 11 rehtoria ja johtavaa opettajaa. Tutkimustulosten osalta tätä määrää tutkimustulosten luotettavuuden kannalta voidaan pitää suppeana ja miniminä tuottaessa laadukasta tutkimusta. Kuitenkin kyseinen vastaajajoukko kattaa yhtä monta eri koululaitosta, jossa peruskoulutusta tuotetaan. Tätä taustaa vasten tutkimusjoukon koolla on jo merkittävyyttä oppilaiden määrään ja Suomen tulevaisuuden vastuunkantajiin suhteutettuna.

Vaikka laadulliselle tutkimukselle on hankalaa ennalta määrittää, minkä kokoinen tutkimusjoukko on tarpeeksi tai merkityksellinen, olisin toivonut vastaajamääräksi jotain 13–20 väliltä tutkimustulosten luotettavuuden parantamiseksi (Vilka, 2021, O4). Kuitenkin tutkimusjoukon homogeenisyyden ja tutkimuksen onnistuneen rajauksen vuoksi pidän tutkimuksen tuloksia merkittävinä erityisesti siitä näkökulmasta, että vastaavaa suomalaista tutkimusta suunnattuna peruskoulujen rehtoreille ei ole aiemmin toteutettu (Vilka, 2021, O4).

Myös erilaisia haasteita ilmeni tämän tutkimuksen eettisyyteen liittyen. Koska tutkimus suoritettiin vastaajien anonymiteettiä suojellen ja vastaajat haettiin julkisesta Facebook-ryhmästä, johon periaatteessa on kenen tahansa kasvatusalan henkilön mahdollista liittyä, ei voida mitenkään täydellä varmuudella katsoa todeksi, että vastaajat olisivat absoluuttisella varmuudella juuri tavoiteltavaa tutkimusjoukkoa eli peruskoulujen rehtoreita tai johtavia opettajia. Kuitenkin Alakoulun aarreaitaan pääsemiseksi ja liittymisen hyväksymiseksi vaaditaan selvitystä, mikä on suhteesi kasvatukseen. Lisäksi kyselyssä ja kyselyyn kutsussa ilmoitettiin hyvin selkosanaisesti, että kysely koskee vain nimettyä sidosryhmää. On kuitenkin mahdollista, että häikäilemättömästi valehtelemalla on tutkimuksen väärinkäyttäjällä mahdollisuus päästä osaksi tutkimusta ilman todellisia työtehtäviä peruskoulun pedagogisena tai hallinnollisena johtajana. Luotettavuuden tarkastelussa kyseinen haaste kuitenkin sijoittuu samaan kategoriaan, kuin epäily siitä, vastaavatko tutkimukseen osallistujat rehellisesti aineiston kysymyksiin. Kyselytutkimuksen kontekstissa tällaisten haasteiden absoluuttinen varmistaminen on käytännön tasolla mahdotonta tai erittäin hankalaa, ja vaatii määrittelemätöntä luottamusta tutkimusjoukkoa ja heidän vastauksiaan kohtaan.

Laadullisen tutkimusta tarkastellessa yhtenä tärkeimmistä tutkimuseettisenä ajatuksena voidaan pitää sen relevanttiutta suhteessa aiempaan tutkimukseen sekä myös suhteessa ympäröivään maailmaan (Flick, 2007, s. 127). Tästä näkökulmasta ajatellen kohdistin ja rajasin nimenomaisesti kyseisen tutkimusjoukon koskettamaan peruskoulujen rehtoreita ja johtavia opettajia, koska he kantavat työssään vastuun johtamiensa koulujen ja sen henkilöstön opetuksesta, kasvatuksesta sekä toimintatavoista. Näin ollen voidaan ajatella, että tutkimukseen vastaajat edustavat ammattinsa puolesta omaa kouluinstituutiotaan eivätkä niin sanotusti osallistu aineistoon yksityishenkilöinä. Luonnollisesti myös heidän omat individualistiset käsityksensä, asenteensa ja ajatuksensa voivat vaikuttaa, miten he kouluorganisaatiotaan johtavat.

10 Pohdinta

Tässä luvussa pohdin yleisellä tasolla tutkimuksen vaikuttavuutta sekä ajatuksiani tulevalle tutkimukselle. Tutkimus osoitti mielenkiintoisia tuloksia siitä, miten kouluorganisaatiot rehtoreidensa johdolla käsittelevät oppilaiden välistä kilpailua ja sen liveilmiötä kasvatuksessaan. Monet tutkimuksessa nousseet tulokset, kuten esimerkiksi rehtorien ja johtavien opettajien käsitykset kilpailun mahdollisuuksista ja uhkista niin yhteiskunnallisella tasolla oppilaiden tulevaisuuden kuin yksilön kehittymisen ja hyvinvoinnin kannalta tukivat aiempaa tutkimusta, mutta isoja ristiriitaisuuksiakin oli löydettävissä.

Hyvänä esimerkkinä ristiriitaisuuksista nousi esille vastaajien jakaantuminen siitä, onko kilpailu peruskouluissa toivottavaa, kannustavaa ja onko sillä positiivista vaikuttavuutta oppilaiden tulevaisuudelle. Useat eri vastaajat viestivät aineistossa siitä, että he haluaisivat lisätä tai sallia enemmän kilpailua peruskouluissa, ja näkivät sen hyödyttävän oppilaan pärjäämistä elämässään, mutta syystä tai toisesta eivät uskaltaneet tai kokeneet pystyvänsä sitä tekemään. Kyseisen seikan mielenkiintoisuus piilee siinä, että rehtorilla olisi koulunsa pedagogisen johtamisen valtuuksilla mahdollisuus lisätä kilpailua ja kilpailullisuutta kouluissa eikä peruskoulun ohjaavat asiakirjatkaan sitä yksiselitteisesti kiellä (Mustonen, 2003, s. 27). Vastaavasti monet vastaajat näkivät kilpailun vain haitallisena ilmiönä, jonka haluaisivat kitkeä kokonaan pois suomalaisesta peruskoulusta. Jotkut vastaajat toivoivat myös muutosta laajemmin suomalaiseen yhteiskuntaan kohti kilpailuvapautta.

Mielestäni yhtenä mielenkiintoisena ja erikoisena esimerkkinä tutkimuksessa nousi esille, että peruskoulujen sisällä oli hyvin erilaisia käytänteitä kouluhenkilökunnan yhteisistä linjauksista, miten kilpailuun tulisi suhtautua. Joissain kouluissa oli selkeästi täsmennetty oppilaiden kilpailun suotavat ja ei toivottavat kontekstit, jotka olivat koko opetuksesta ja kasvatuksesta vastaavan henkilökunnan tiedossa. Vastaavasti valtaosissa vastaajien kouluja ei rehtorien ja johtavien opettajien mukaan ollut tehty erillistä linjausta kilpailuun liittyvissä teemoissa, tai käytänteet pohjautuivat opetusta ohjaavan Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2014). Peilattessani tätä tutkimuksesta ilmennyttä tietoa aineiston muuhun aineistoon pidän sitä erikoisena. Kilpailu ja kilpailullisuus puhututtaa välillä hyvin tunnepohjaisesti niin aineiston

vastauksissa kuin yleisesti kasvatuskentällä, mutta peruskoulujen toimintasuunnitelma sen osalta on monin paikoin puutteellinen tai epäselvä. Se herättää kysymyksen, onko oppilaiden välinen kilpailu jotain, mistä on vaikeaa muodostaa selvää kantaa vai pidetäänkö ilmiötä toisarvoisena, johon ei koulun resursseja kannata tuhata?

Tutkimuksesta nousee joitakin mahdollisuuksia myös jatkotutkimukselle. Tutkimuksen kyselyssä tiedustelin henkilötiedoissa koulujen maantieteellistä sijaintia, jotta annoin itselleni mahdollisuuden tehdä löydöksiä, miten eri puolella Suomea mahdollisesti oppilaiden välisestä kilpailusta ajatellaan. Tämän tutkimuksen osalta ei ollut löydettävissä mitään viitteitä, että peruskoulun sijainnilla olisi merkitystä kilpailun tarkastelussa. Tutkimusjoukko oli kuitenkin todella pieni tarkan tutkimustiedon saamiseen kyseisessä asiassa, ja se jättääkin mahdollisuuden erityisesti määrälliselle jatkotutkimukselle. Toisena tutkimuksen jatkokäsittelymahdollisuutena mainittakoon perehtyminen siihen, miten nämä tutkimuksessa esille tulevat ristiriitaiset suhtautumiset rehtorien kesken kumpuavat.

Kyseinen pro gradu -tutkimus haastoi tekijäänsä monilla tavoilla. Yhtenä suurimmista haasteista oli aiemman tutkimuksen löytäminen tukemaan kilpailua nimenomaisesti peruskoulu- ja oppilaskontekstissa. Tutkimusteorian viitekehysten muodostaminen oli monien osien ja asioiden summa, jotka kiersivät tutkittavan ilmiön ulkokehällä, mutta eivät koskaan lävistäneet sen keskusta. Toivon tutkimukseni kannustavan muita tutkijoita tai opinnäytetyön tekijöitä perehtymään tähän mielenkiintoiseen, ajankohtaiseen ja tärkeään ilmiöön, jolla näen olevan hirvittävän paljon vaikuttavuutta tulevaisuuden suomalaisessa yhteiskunnassa. Lopuksi haluan yhtyä useiden tutkimukseen osallistuneiden rehtorien ja johtavien opettajien kainoon toiveeseen: Antakaamme jokaisen lapsen ja peruskouluoppilaan toteuttaa ja kehittää itseään juuri siten kuin hänelle parhaiten sopii.

Lähteet

- Aaltio, I. & Puusa, A. (2020). *Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?* teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (toim. Anu Puusa, Pauli Juuti ja Iris Aaltio). Gaudeamus: Helsinki.
- Ahonen, S., Bernelius, V., Kalalahti, M., Kivinen, O., Rinne, R. & Seppänen, P. (2015). *Koulutuksellinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus* teoksessa *Tulevaisuuden peruskoulu* (toim. Najat Ouakrim-Soivio, Aija Rinkinen ja Tommi Karjalainen). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja.
Haettu 12.2.2023:
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75121/okm8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Alasuutari, P. (2004). *Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: Miten muutos oli ideologisesti mahdollinen?* *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (1), 3-16.
Haettu 1.4.2023:
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101553/104alasuutari.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino: Tampere.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101.
Haettu 20.3.2023:
https://www.researchgate.net/publication/235356393_Using_thematic_analysis_in_psychology
- Braun, V & Clarke, V. (2012). *Thematic analysis* teoksessa *APA Handbook of Research Methods in Psychology*. American Psychological Association: USA.
- Douglas, A. J. (2019). *W. E. B. Du Bois and the Critique of the Competitive Society*. University of Georgia Press.

Eber, N., François, A. & Weill, L. (2021). *Gender, age, and attitude toward competition*. The Journal of Economic Behavior and Organization 192, 668-690.

Haettu 23.2.2023:

https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167268121004522?casa_token=QZ4Sew1418EAAAAA:XfH9pYkUUzjXIHMicAuYqaydzpmYhgNN0lSoTa8l-0apLwau402t8_DcIsYkHXye914hnTlI#preview-section-cited-by

Flick, U. (2011). *Managing Quality in Qualitative Research*. SAGE Publications, Ltd: Lontoo.

Haettu 26.3.2023: <https://methods-sagepub-com.pc124152.oulu.fi:9443/book/managing-quality-in-qualitative-research>

Friedman, H. L. (2007). *Playing to win raising children in a competitive culture*. University of California Press.

Fülop, M. (2008). *Education of the Cooperative Competitive Citizen* teoksessa *Educating Moral Sensibilities in Urban Schools* (toim. Kirsi Tirri). Sense Publisher: Rotterdam.

Hautamäki, J., Kupiainen, S., Kuusela, J., Rautopuro, J., Scheinin, P. ja Välijärvi, J. (2015). *Oppimistulosten kehitys Suomessa 2000-luvulla* teoksessa *Tulevaisuuden peruskoulu* (toim. Najat Ouakrim-Soivio, Aija Rinkinen ja Tommi Karjalainen). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja.

Haettu 19.2.2023:

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75121/okm8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Huhtinen, A-M. & Tuominen, J. (2020). *Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena* teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (toim. Anu Puusa ja Pauli Juuti). Gaudeamus: Helsinki.

Husu, P., Sievänen, H., Tokola, K., Suni, J., Vähä-Ypyä, H., Mänttari, A. & Vasankari, T. / UKK-Instituutti. (2018). *Suomalaisten objektiivisesti mitattu fyysinen aktiivisuus, paikallaanolo ja fyysinen kunto*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018/30: Helsinki.

Haettu 25.2.2023:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161012/OKM_30_2018.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Juuti, P & Puusa, A. (2020). *Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet* teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (toim. Anu Puusa ja Pauli Juuti). Gaudeamus: Helsinki.

Kautto-Knape, E. (2012). *Oppilasta lamaannuttava kouluvuorovaikutus: aineistoperustainen teoria*. (Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto).

Haettu 26.3.2023: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/38122>

Kalalahti, M. (2014). *Muuttuvat koulumahdollisuudet – Nuorten sosiaaliset hierarkiat ja koulumenestys*. Väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitos: Helsinki.

Haettu 30.3.2023:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45104/kalalahti_vaitoskirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kettunen, P. (2015). *Hyvinvointivaltion yhteiskunta* teoksessa *Hyvinvointivaltion kulttuurintutkimus* (toim. Janne Autto ja Mikael Nygård). Lapin yliopistokustannus: Lapin yliopisto.

Haettu

29.3.2023:

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61861/Hyvinvointivaltion_kulttuurintutkimus_pdfA.pdf?sequence=4&isAllowed=y#page=72

Kilduff, G. J. (2014). *Driven to Win: Rivalry, Motivation, and Performance*. Verkkoartikkeli. Social Psychological and Personality Science.

Haettu 3.4.2023: <http://spp.sagepub.com/content/early/2014/07/01/1948550614539770>

- Kostere, S. & Kostere, K. (2022). *The Generic Qualitative Approach to a Dissertation in the Social Sciences: A Step by Step Guide*. Routledge: Lontoo.
- Kujala, T. (2013). *Kertomuksia koululiikunnasta – suorittamisesta yhdenvertaisuuteen*.
Liikunta & Tiede 50 (1), 45–51.
Haettu 16.2.2023:
https://www.lts.fi/media/lts_vertaisarvioidut_tutkimusartikkelit/2013/lt113_abstract_kujala.pdf
- Kuusi, H., Jakku-Sihvonen, R. & Koramo, M. (2009). *Koulutus ja sukupuolten tasa-arvo*.
Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus: Helsinki.
Haettu 13.2.2023:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/71646/selv09_52_koulutus_ja_sukupuolten_tasa_arvo_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Laitinen, S. (2021). *Pienten lasten motivaatio*. PS-Kustannus: Jyväskylä.
- Leibbrandt, A., Gneezy, U. & List J. A. (2013). *Rise and fall of competitiveness in individualistic and collectivistic societies*. PNAS 110 (23), 9305-9308.
Haettu 23.2.2023: <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.1300431110>
- Liberman, D. (2021). *Ihmiskehon lyhyt historia: evoluutio, hyvinvointi ja sairaudet*. Into Kustannus Oy: Helsinki.
- Mustonen, K. (2003). *Mihin rehtoria tarvitaan?: rehtorin tehtävät ja niiden toteutuminen Pohjois-Savon yleissivistävissä kouluissa*. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta: Oulun yliopisto.
- Myers, A. & Bjorklund, D. (2018). *An Evolutionary Perspective of Rivalry In The Family* teoksessa *The Psychology of Rivalry* (toim. Sybil Hart ja Nancy Aaron Jones). Nova Science Publishers, Inc: New York.
- Nivala, E & Rynnänen, S. (2019). *Sosiaalipedagogiikka: kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*. Gaudeamus: Helsinki.

Nygård, M. (2015). *Hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon?* teoksessa Hyvinvointivaltion kulttuurintutkimus (toim. Janne Autto ja Mikael Nygård). Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi:

Haettu 17.2.2023:

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61861/Hyvinvointivaltion_kulttuurintutkimus_pdfA.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Okkonen, E. & Heikkinen, M. (2019). *Kasvatustavoitteena tasa-arvo ja yhdenvertaisuus: Lähtökohtana organisaatio* teoksessa Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu perusopetuksessa ja päiväkodissa (toim. Mervi Heikkinen). Kasvatustieteiden tiedekunta: Oulun yliopisto.

Haettu 14.2.2023: <http://jultika oulu.fi/files/isbn9789526222110.pdf>

Okkonen, E., Heikkinen, M. & Huttunen, O. (2019). *Yhteiskunnallinen näkökulma tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen: Konfliktit organisaatiossa* teoksessa Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu perusopetuksessa ja päiväkodissa (toim. Mervi Heikkinen). Kasvatustieteiden tiedekunta: Oulun yliopisto.

Haettu 18.2.2023: <http://jultika oulu.fi/files/isbn9789526222110.pdf>

Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus: Helsinki.

Haettu 30.11.2022:

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2018). *Liikunta ja tasa-arvo 2017: Katsaus sukupuolten tasa-arvon nykytilaan liikunta-alalla*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 6/2018:

Helsinki.

Haettu 25.2.2023:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160521/OKM_6_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Otten, K. (2022). *Human competition is not lower if competing is socially wasteful instead of socially beneficial*. Scientific Reports 12, 10740. Verkkojulkaisu. Haettu 21.2.2023: <https://www.nature.com/articles/s41598-022-14891-7>
- Parker, J. & Massey, K. (2018). *When Friends Differ: How Imbalances Between Partners Influence Young Adolescents' Friendship Rivalry and Competition* teoksessa *The Psychology of Rivalry* (toim. Sybil Hart ja Nancy Aaron Jones). Nova Science Publishers, Inc: New York.
- Pihlaja, P. (2009). *Erytyisen tuen käytännöt varhaiskasvatuksessa – näkökulmana inklusio*. Kasvatus 49 (2), 146–157. Haettu 19.2.2023: https://www.researchgate.net/profile/Paeivi-Pihlaja/publication/260311130_Erytyisen_tuen_kaytannot_varhaiskasvatuksessa_-_nakokulmana_inklusio/links/0deec530bb18b7b121000000/Erytyisen-tuen-kaeytaennoet-varhaiskasvatuksessa-naekoekulmana-inklusio.pdf
- Pihlaja, P. & Silvennoinen, H. (2020). *Inklusio ja koulutuspolitiikka* teoksessa *Mahdoton inklusio? : tunnista haasteet ja mahdollisuudet* (toim. Marjatta Takala, Aino Äikäs ja Suvi Lakkala). PS-Kustannus: Jyväskylä.
- Pojjula, S. (2016). *Lapsi ja kriisi: selviytymisen tukeminen*. Kirjapaja: Helsinki.
- Poikkeus, A-M., Rasku-Puttonen, H., Lerkkanen, M-K., Kuorelahti, M., Siekkinen, M., Kiuru, N. & Nurmi, J-E. (2013). *Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä* teoksessa *Ketä kiinnostaa?: lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen* (toim. Jukka Reivinen ja Leena Vähäkylä). Gaudeamus: Helsinki.
- Pulkki, J. (2017). *Kilpailun kasvatuksellisista ongelmista: Hyveitä 2000-luvulle*. Kasvatustieteiden tiedekunta: Tampereen yliopisto. Väitöskirja.
- Puusa, A. & Julkunen, S. (2020). *Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa* teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (toim. Anu Puusa, Pauli Juuti ja Iris Aaltio). Gaudeamus: Helsinki.

Renate M., Kahlke, B.A., & Hon, M.A. (2014). Generic Qualitative Approaches: Pitfalls and Benefits of Methodological Mixology. *International Journal of Qualitative Methods*. University of Alberta.

Haettu 16.3.2023: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/160940691401300119>

Roberts, J. C. (2016). *‘Wanna race?’: Primary student preference for competitive or non-competitive singing games*. *British Journal of Music Education*, 33 (2), 159–174.

Haettu 19.3.2023: <https://www.cambridge.org/core/journals/british-journal-of-music-education/article/wanna-race-primary-student-preference-for-competitive-or-noncompetitive-singing-games/E6D54B6B14CBB9D84FA0C8A89FB95DC9>

Räsänen, M. (2009). *Taide, taito, tieto - ei kahta ilman kolmatta* teoksessa *Taide ja taito - kiinni elämässä!* (toim. Annamajja Aro, Mikko Hartikainen, Marja Hollo, Heljä Järnefelt, Eija Kauppinen, Hanna Ketonen, Marjaana Manninen, Matti Pietilä ja Pirjo Sinko). Opetushallitus: Helsinki.

Saloviita, T. (2012). *Inklusio eli ‘osallistava kasvatus’: lähteitä sekä 13 perustetta inklusiota vastaan*. Jyväskylän yliopisto.

Haettu 19.2.2023: <http://users.jyu.fi/~saloviit/tutkimus/INKLUUSIO.20.3.2012.pdf>

Sarlin, E-L. (1995). *Minäkokemuksen merkitys liikuntamotivaatiotekijänä*. Jyväskylän yliopisto.

Self, N. (2009). Build a Positive Classroom Environment: Avoid Competition! *Childhood Education*, 85:5, 306I-306L.

Haettu 19.3.2023: <https://www.proquest.com/docview/210396139?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>

Stenlund, A. (2017). *Yrittäjyyden tuottaminen: Tavoitteena kyvykkyys, jota kilpailu edellyttää, osaaminen rakentaa ja itsenäisyys ilmentää*. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta: Lapin yliopisto.

Haettu 29.3.2023:

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62734/Stenlund_Antero_ActaE_211pdf_A.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2022). *Koulutuksen sukupuolen mukainen segregatio*. Verkkojulkaisu.

Haettu 30.11.2022:

<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/koulutus-ja-kasvatus/koulutuksen-sukupuolen-mukainen-segregatio>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023*. 2/2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja: Helsinki.

Haettu 25.3.2023: https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Vettenranta, J., Kotila, J., & Harju-Luukkainen, H. (2021). *Nuorten voimavarat, oppimista vaikeuttavat tekijät ja kilpailullisuus oppimista määrittävinä tekijöinä PISA 2018 - tutkimuksessa*. Kirjoittajat ja Suomen kasvatustieteellinen seura ry: Jyväskylän yliopisto.

Haettu 11.2.2023:

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/79106/1/Lukutaito%2520%25E2%2580%2593%2520Tie%2520tulevaisuuteen%2520%25E2%2580%2593225-260.pdf>

Vilka, H. (2021). *Näin onnistut opinnäytetyössä: ratkaisut tutkimuksen umpikujiin*. PS-Kustannus: Jyväskylä.

Liite 1

Millaisia käsityksiä ja ajatuksia peruskoulujen rehtoreilla ja johtavilla opettajilla on oppilaiden välisestä kilpailusta?

TEEMA	TOISTUVAT VASTAUKSET	YKSITTÄISET VASTAUKSET
Kehollisuus	Koululiikunta Välitunnit Urheilukilpailut Kouluarjen siirtymätilanteet Nopeus koe- tai oppituntitilanteissa Urheilukilpailut vähentynyt peruskoulussa	Kilpailun rinnastaminen liikuntaan Koululiikunnan kilpailun merkityksen vähentyminen
Koulumenestys	Koetilanteet Koearvosanat Todistus Koulumenestyksen merkitys kilpailussa vähentynyt	
Myönteiset käsitykset oppilaiden välisestä kilpailusta	Vapaaehtoisuus Motivoivat tekijät Pettymyksen sietämiseen kasvaminen	Yhteiskunnallinen kilpailukatsonta Oppilaan kilpailu itse itseään vastaan Kilpailullisten oppilaiden tulisi saada toteuttaa itseään
Kielteiset käsitykset oppilaiden välisestä kilpailusta	Epäreilu kilpailu Riskit yhdenvertaisuudelle tai samanarvoisuudelle	Tulosten vertailu Toive kaiken kilpailun kitkemisestä peruskouluissa
Käsitysten taustoja	Työ- ja elämäkokemus Omat koulu- ja lapsuusmuistot Omaan persoonaan liittyvät ominaisuudet	Kasvatustyön ohjaavat asiakirjat Ammattiin valmistava koulutus Muiden ihmisten kertomat kokemukset

Liite 2

Millaisia tulevaisuuden näkymiä oppilaiden välinen kilpailu luo yksittäisen oppilaan kannalta peruskoulujen rehtorien ja johtavien opettajien käsityksen mukaan?

TEEMA	TOISTUVAT VASTAUKSET	YKSITTÄISET VASTAUKSET
Yhteiskunnallinen näkökulma	Valmistava vaikutus kilpailuorientoituneeseen yhteiskuntaan	Oppilaiden taitojen, osaamisen ja potentiaalin hyödyntäminen Kilpailu työ- ja koulutuspaikoista
Mahdollisuudet	Minä-kuvan rakentuminen Pyrkimys oman potentiaalin ulosmittaamiseen Käsittämään positiivisia ja negatiivisia tunteita	
Uhkat	Eriarvoisuus Häviämisen ja epäonnistumisen pelon vaikutus yritteliäisyyteen	Epärealistinen käsitys omista kyvyistä Minä-kuvan vääristyminen Ylimielinen asenne heikommin pärjääviä kohtaan
Hyvinvointi	Uupuminen Pelko kilpailun vaikutuksesta henkiselle hyvinvoinnille Itsetunto-ongelmat	Valmistaa elämään kuuluvien sosiaalisten aspektien sisältämään kilpailuun Liikkumisen muuttuminen vastenmieliseksi
Menestyminen	Kilpailun innostava ja motivoiva vaikutus	Paineen sietokyvyn kehittyminen Toiminnan pitkäjänteisyys

Liite 3

Tutkimusaineiston kysely.

1. Toimin koulussani rehtorina/johtavana opettajana
2. Kouluni sijaitsee (valinta maakunnittain)
3. Millaisissa muodoissa oppilaiden välinen kilpailu ilmenee koulussanne? Kerro lyhyesti esimerkiksi millaisissa konkreettissa tai sosiaalisissa tilanteissa kilpailua ilmenee.
4. Miten suhtaudut rehtorina/johtavana opettajana oppilaiden väliseen kilpailuun?
5. Mihin ajatuksesi kilpailusta perustuvat?
6. Mitä uhkia ja mahdollisuuksia näet oppilaiden välisellä kilpailulla olevan heidän tulevaisuutensa kannalta?
7. Onko koulussasi linjattu koko henkilökuntaa sitovia käytänteitä koskien oppilaiden välistä kilpailua? Esittele mahdolliset linjatut käytänteet.
8. Koetko, että kouluorganisaatiosi mahdolliset kilpailua koskevat linjaukset valmistavat oppilasta suomalaiseen yhteiskuntaan? Perustele lyhyesti.
9. Tekisitkö muutoksia vallitsevaan suomalaiseen kilpailukulttuuriin, jolla uskoisit olevan parantava vaikutus yksittäisen oppilaan tulevaisuuden kannalta? Kerro lyhyesti mahdollisista muutoksista.
10. Muuta kommentoitavaa (vapaa sana)